

Gálos Csaba

KURD története

Kiadja: Kurd község Önkormányzata
Felelős kiadó: Szentpáli Árpádné polgármester
Szerkesztette: Szentpáli Erna
Társ szerkesztők: Ignáczné Széni Dorottya, Kmeticsák Livia

Készült: 200 példányban

Tartalomjegyzék

<u>A föld, amelyen élünk</u>	5
<i>Údítóital vagy gyógyvíz</i>	5
<i>A Kapos-folyó</i>	7
<i>A Kapos hatásai</i>	9
<i>Napjaink természetföldrajzi jelenségei</i>	10
<u>Társadalom</u>	11
<i>Községünk nevének eredete</i>	13
<i>Egy kis néprajz</i>	14
<i>Tűzvészek</i>	18
<i>Nemzetiségi ellentétek</i>	18
<i>Falunk a világháborúk idején</i>	21
<u>Vallás, templom</u>	30
<i>Zsidók</i>	36
<i>Baptisták</i>	37
<i>Reformátusok</i>	38
<i>A kurdi kereszték</i>	38
<u>Gazdaság, ipar</u>	41
<i>Mivel foglalkoztak a kurdiak?</i>	41
<i>Állattenyésztés</i>	47
<i>Mesterségünk címere ...</i>	49
<i>A sárgaföldes gödör</i>	51
<i>Társadalmi szerveződések</i>	52
<i>Kaposi halászat</i>	52
<i>Halastó</i>	53
<i>A Termelőszövetkezet</i>	54

Oktatás	57	
<i>Iskola</i>	57	
<i>Óvoda</i>	61	
<i>Úttörő mozgalom</i>	66	
Egészségügy	71	
<i>Gyógyszertár</i>	71	
<i>Fogorvos</i>	72	
Egyesületek	73	
<i>Községi Önkéntes Tűzoltó Egyesület</i>	73	
<i>Lovas Egyesület</i>	77	
<i>Sportkör</i>	79	
<i>Nyugdíjas Klub</i>	82	
Közlekedés	86	
<i>Kapos-híd</i>	86	
<i>Vasút</i>	89	
Névsorok	93	
<i>I. világháború hősi halottai</i>	93	
<i>II. világháború hősi halottai</i>	94	<i>Hadifogságban ill.</i>
<i>hazatérve betegségben</i>	<i>elhunytak névsora</i>	95

Előszó

Lakóhelyünket csak akkor tudjuk igazán szeretni és értékelni, ha ismerjük múltját. Ránk is vonatkozik az a közismert mondás:

” Ha valaki nem tudja honnan jött, akkor nem tudja hová megy, mivel nem tudja hol van”.

A kezünkben tartott könyv éppen ebben van segítségünkre, a szülőföld hiteles dokumentumok alapján megírt történetéből megtudhatjuk honnan jöttünk, őseink egymást váltó generációi hogyan éltek, gazdálkodtak, szorgalmukkal miként formálták a falu arculatát.

Történeti múltunk bizonyítja, hogy több évszázadon át ragaszkodtak őseink a szülőfalujukhoz, pedig sorsuk nem volt könnyű, fennmaradásukért keserves küzdelmet kellett vívniuk, akár jómódú gazdák, akár nincstelen zsellérek, vagy a cselédek társadalmi rétegéhez tartoztak.

Az utóbbi évtizedek gazdasági-társadalmi változásai számos családot a szülőföld elhagyására kényszerített.

A biztosabb megélhetés reménye miatt, talán végleg elköltöztek a faluból. Az ő részükre kapcsot jelenthet e könyv a szülőfölddel, hiszen elolvasva a múlt egykor erős családi kötelék felidézésében, megőrzésében is segítséget nyújt.

A község jelenlegi lakóinak, az itt született, de már máshol élőknek ajánlom, ezt a könyvet abban a reményben, hogy múltunk megismerése erősíteni fogja a szülőföld iránti szeretetet és tiszteletet.

*Szentpáli Árpádné
polgármester*

A föld, amelyen élünk

Kurd a Dunántúli-dombság Tolnai-Hegyhát elnevezésű kistájon fekszik, mely csoportba Csibrák és Dúzs sorolható még. Az erre utazó idegennek elsősorban az tűnik fel, hogy bármerre néz is, mindenütt dombokat lát, s az egyhangúságot csak a Kapos széles völgytalpa töri meg.

Térségünket illetően rendkívül kevés adatot ismerünk az óidőből. Csupán Kurdon sikerült ebből a korból származó kőzetet kimutatni, ahol egy fúrásban 900 m először 230 millió évnél idősebb homokkővet harántolt, majd 1272 m mélyen még ennél is idősebb kőzetben állt meg a fúrófej. A fúrási adatok szerint a triász korú alaphegységre a miocén folyamán keletkezett pannóniai beltenger különböző minőségű üledékei települtek. Az üledékek leggyakrabban homok, agyag, homokkő kifejlődésben fordulnak elő. A felszínen csak kisebb foltokban – főleg bányagödörökben – fordul elő, mert a későbbi korok üledékei vastagon befedik. Ezért, mint talajképző kőzet alig jön számításba, de kitűnő minőségű és sokoldalúan hasznosítható építőanyag. A községünk mellett, a 70-es évek elején bányászott agyagot a romhányi finomkerámiaipari gyárban alapanyagként hasznosították.

Üdítőital vagy gyógyvíz?

Kiváló és többoldalúan hasznosítható termálvíz-készletünk túlnyomó része is a mélyre süllyedt pannóniai vízadó rétegekből származik, illetve azokban tárolódik. A korábbi legelő helyén felépült üdülőtelep, Gunaras is a termálvíznek köszönheti létrejöttét. A fúrt kutakból feltörő 54 C-os víz sok ásványi anyagot is tartalmaz, ezért gyógyászati kezelésekre is használják. 1977 óta gyógyvíznek van minősítése.

Termálvíz jelenlétét községünkben is kimutatták, a kutató fúrások során azonban érdekes eset történt:

1913-ban, a kurdi vasútállomás mellett, 203 m mélyből – pannon rétegek – szénsavas víz tört fel, akkora erővel, hogy szétvágta a fúróállványt és az épületre szórta a sarat. A természetes szódavizet a falu lakói hordták inni és bort hígítani.

Sajnos már nem fogjuk megtudni, hogy mennyire volt egészséges ez a víz és azt sem, hogy miképp lehetett volna hasznosítani. A nagyhatalmú állomásfőnök unta, hogy a feltörő víz állandóan elárasztja a kertjét, ezért a forrásba 30 zsák cementet szórattott, amely rövidesen megtette hatását. A forrás néhány évtized múltán újra termelte a vizet, de jóval kisebb mennyiségben – és cementtel szennyezetten. Komolyabb tudományos vizsgálatokat ekkor végeztek rajta, melynek során megállapították:

- *nem tudják a szénsavas eredetét megmagyarázni. (Vulkáni hatás? Mészke tömegek szénsavképződése a földhő hatására? A Dunántúlnak ezen a részén sehol sincs hasonló jelenség.)*
- *a víz kitermelésének óriási jelentősége lett volna a gyógyászatban.*
- *üzleti vállalkozásként is nyereséget termelt volna, mint üdítővíz.*

(Lehet, hogyha annak idején előrelátóbb az állomásfőnökünk ma már községünk ásványvize országos hírű!)

A pannóniai üledékek a Tolna-Hegyhát területén a Kapos völgye felé leszakadó magaspart peremén fordulnak elő nagyobb, összefüggő foltokban. Az üledékek nagyszerűen tanulmányozhatóak a döbröközi Homok-hegyen és Öreg-hegyen kívül a Kurd melletti szőlőhegyen.

„ Amennyiben lenne olyan térkép, amely azokat a településeket jelölné, melyek a magyar földtani kutatások szempontjából fontosak, akkor Kurd község ezen minimum „megyeszékhely” ranggal bírna.

1892-ben Telegdi Róth Lajos geológus itt is gyűjtötte azokat a fossziliákat – kagyló és csigahéjakat, azok maradványait – melyekből részben behatárolta a Pannon-korszakot. Akkor ezt még Pontusinak nevezték. Később, a szintén geológus Lőrenthey Imre írt egy részletes tanulmányt „Kurd pontusi faunája” címmel, amelyet a Földtani Közlöny jelentetett meg. A szerző megadja a gyűjtési helyet, igaz egy hibával: „a Kapos folyó bal partján húzódó szőlőhegyek lábánál.” Mint tudjuk, a jobb partról van. A továbbiakban ezt írja: „Itt a képződmény 7-8 m vastagságban van föltárva, a patak bal partján 8-10 m magasan épült ház sor alatt. Anyaga pedig kékes, meszes, homokos agyag, mely csillámos kvarzhomokkal váltakozik. Ezen ház sor déli végén lévő árokban homokkő által van képviselve.”

Lőrenthey több mint 60 fajt határozott meg, melyek közül 6 a Congériák családjába tartozik. Ezek a kagylók megegyeznek a balatoni mondából ismert „kecskekörmökkel”, csak ott nagyobb mennyiségben gyűjthetők.

A Kapos

„A Kapos, az eredete utáni 12 km-től kezdve végig csatornázott. A régen zabolátlan folyót egyenes mederbe terelték, gátak közé szorították. Az első folyószabályozással kapcsolatos feljegyzések a rómaiak idejében Galerius császár uralkodása során jegyezte fel a történelem. Azonban a végleges munkálatokat Beszédes József kultúrmérnök, Széchenyi munkatársa tervei és elgondolásai szerint hajtották végre 1820-35 között. A Balaton és a Sió-csatorna rendezési tervébe illesztették be a Kapos szabályozási tervét, s ezért a Kapos-Sió-Sárvíz vízgyűjtőjébe tartozó folyórendezés a legharmonikusabb. A szabályozás során olyan római (etruszk készítésű cisztákat) hajósvödröket találtak a kubikosok, melyek ma is megtekinthetők a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeumban.

A Kapos-medrében lévő malmokat és malomduzzasztókat eltávolították, de egyre figyelmeztetnek a még meglévő romantikus malmok, malomromok, benőtt malomárkok, régi malmok nyomaihoz vezető utak emlékei, hogy sok helyen lehetne felhasználni a vízi energiát törpe vízerőművek üzemeltetésére.

A vízállást a Kaposon legrégebb óta Kurdon mérik (1877). Ez a legfontosabb észlelőhely, mert ide nem ér föl a Sió visszaszorító esetleges áradása, s itt már vizének jelentékeny része megvan. Itt, az új vízmércén mért legkisebb vízállás 11 cm volt 1932. és 1936. években. A legnagyobb víz 1879-ben volt.”

E rövid szemelvény 1955-ben született, amikor a szerző még láthatott elhagyott malmokat, hozzájuk tartozó árkokat.

A Kapos a 70-es, 80-as években nagyon szennyezett folyóvá vált. Kaposvár és Dombóvár gyárai, üzemei szinte szűrés nélkül engedték a folyóba a káros anyagokat is tartalmazó szennyvizet. Ennek hatására az élet a vízben megszűnt, a folyó „döglötté” vált.

Napjainkra valamelyest javult a helyzet, újra horgászok ülnek a parton. De hol van ez még attól az állapottól, amikor nagyszüleink a Kaposra jártak fürödni? Valószínűleg fürdésre már soha nem lesz alkalmas a folyó, de mint természetes élőhelyre sokkal nagyobb figyelmet kell szentelnünk a víznek, s annak teljes völgyi környezetének.

A Kapos hatásai

A pleisztocén korú anyagokat átvizsgálva a szakemberek megállapították, hogy az akkori folyóvizek a hordalékukat a távoli Bakony-hegységből szállították egészen a mai Dráva folyó vonaláig. Erre elsősorban a nagyszámú kavics utal, amelyeket a fúrásmintákban találtak. Természetesen ez csak úgy lehetséges, hogy a Balaton árka, a Koppány és a Kapos völgye még nem létezett. Egy akkor élő térképész a patakokat úgy ábrázolta volna, mint ahogyan – párhuzamosan – a külső-somogyi tájon ma futnak, csak a már említett, rájuk merőleges tó- és folyómedrek nem gátolták a futásukat.

Ez az állapot azonban csak rövid ideig tartott. Miután a Kapos vonalában, de a mai völgnél 10-15 km-rel szélesebb sávban kialakult egy árkos süllyedés, a patakok futása megszakadt. Ezt az árkot a szakirodalom többféleképpen is nevezi: Felső-Kapos-Kalocsai-süllyedék, Dél-Külsősomogyi-süllyedék, Óskapos.

Esetünkben a Kapos-Völgy kialakulásának azért nagy a jelentősége, mert a futásirány befolyásolja a későbbi domborzat kialakulását, mely, bár többször változott, de hatása a mai felszínre is kihat. A Kapos meredek partoldalán – mint ahogyan a jelenben is – már jellemzőek voltak az ún. szárazvölgyek, melyekre jellemző a félhenger vagy tál alak, s nem található benne folyóvízi nyom. A törmelék szállítását az olvadékvizek és a csapadék végzik. A felszín formálásában a szél tevékenysége is jelentős volt.

A szerkezeti mozgások és az éghajlat változása következtében a Kapos folyása felgyorsult, ennek következtében a folyó bevágódott a hajdani völgyfenékbe. A változás nemcsak párkánysíkok, hanem ún. terasz-szigetek létrejöttét is eredményezte, melyek halomszerűen emelkednek ki, az amúgy alföldi simaságú völgytalpból.

Az időközben újra lelassult Kapos körbefolyta a szigeteket, a völgyet mocsárvilággá változtatta. A középkori váraknak ennél jobb „biztonsági berendezés” nem is kellett, míg a párkánysíkokon sorakoznak Kapospula, Dombóvár, Döbrököz, Kurd és Csibrák egyes házsorai.

Napjaink természetföldrajzi jelenségei

Korábbi földtani kutatások adatai azt mutatták, hogy a Kapos-völgy nem más, mint a mélyben húzódó törésvonal felszíni megjelenése, melyet leginkább a lejtőcsuszamlások, népies eredetű elnevezésén suvadások alakítanak. A lejtőcsuszamlások kialakulásának két fő okát emelhetjük ki. Az egyik a földtani szerkezet. A vastag löszréteg alatt jelentős mennyiségű agyagos rétegek helyezkednek el, melyek kiváló csúszópályaként szolgálnak a felül levő üledékek mozgásában. A másik, hogy a domborzat jelentős része lejtő, sőt 40%-a 10°-nál meredekebb.

A napjainkban bekövetkező suvadásokat elsősorban a Kapos-völgy jobb oldali lejtőjén figyelhetjük meg, mely tragédiát okozott 1980-ban Kurdon, amikor öt házat rombolt le a lezúduló földtömeg, s egy ember a romok alatt meghalt, többen megsebesültek. Lengyel felé utazva, a község végén ma is üresen állnak e házhelyek.

A suvadások jelenlétével az építkezéseknek és a mezőgazdaságnak egyaránt számolnia kell a jövőben is.

Őseink

Településünk és környéke már ősidők óta lakott. A Kapos völgyén elterülő lápvilágból kiemelkedő homokos agyaggöbökből álló magaslatokon már az ősebernek telepei voltak.

Homokbányászás közben a Kossuth Lajos utca vásártéri oldalát képező laza talajban oly cserépedényekre bukkantam, amelyek az újkőkorszak óta várták, hogy napfényre kerüljenek.

Azért is szívesen telepedett meg itt a halászó, vadászó ember, mert a Kapos bőven ellátta hallal, a közeli erdő és bozótos ízletes vaddal, hogy a táj a megélhetést könnyűszerrel biztosította. Különösen, hogy a jégkorszakok enyhülése idején a hatalmas tulokcsordák és a vadlovak méneseinek megszámlálhatatlan egyedei itt vonultak tavasszal északra, ősszel dél felé, hogy dübörgő patájuk széles utat taposott itt a dombok egyhelyütt elkeskenyedő peremén, hogy hajdani útjuk a mai „lázi” házak előtt és a futballpályán áthaladva Csibrákon, Dúzson keresztül a „csicsói” kegytemplom aljáig, sőt azon túl is követhető. Nem véletlen, hogy a kövesút is többnyire ezt a nyomvonalat követi. Napjainkban például az afrikai, évente vándorló antilop és zebracsordák taposnak simára ehhez hasonló utakat.

Az emberi lakásokat jelző füstoszlopok felszálltak a Kapos folyó mindkét oldalán. A mai Dunántúl nagy részén, így Kurdon is az állattartó-földművelő mészbetétes edények népe élt, akiknek életéhez már hozzátartozott a hamvasztásos temetkezés két változata: az urnás vagy a szórt temetkezés. Váratlan támadások alkalmával jó védelmet nyújtott a kaposi bozót és a területet mindkét oldalán átölelő erdőrengeteg.

Mindezekről a Wosinszky Mór, szekszárdi apátplébános által vezetett környékbeli ásatások is jól tanúskodnak (magas színvonalú kerámiamívesség és bronzipar), meg az ásatásokról írt rekonstruált rajzokkal illusztrált könyve a kurdi (bronzkori) kultúráról meg a kőkorszaki lengyeli őskultúráról. Az előbbi a papdi völgyben az az óta összeomlott ill. elhordott Sándor majossal szembeni lefaragott domboldal fölött, a másik a szentkúti völgy fölött a szerpentinén túl, a lengyeli Lázlitól Kurd felé közeledve, vagy 300 méternyire a hegytetőn található. Ezt úgy is hívják: „lengyeli kapu”. Itt állított emlékművet a hálás utókor Wosinszky emlékezetére.

A vaskor embereinek nyomai is fennmaradtak, a Galliából érkezett kelták itt megtelepedtek, ötvösmunkáik vetélkedtek az akkori kor legszebb termékeivel. Innen egyedülálló leletsor származik: az 1884-ben kiásott és ma is látható 14 darab ciszta (bronzvödör) tanúskodik az itteni kultúráról.

A rómaiak idejéből is maradtak településnyomok, melyek a község mellett láthatók a gyulaji út mentén. A Duna mellett Pannónia határvonalán őrtornyokkal ellátott limest hoztak létre, a birodalom védelmére. Meglehet, hogy a Kapos bozótjának nyugati oldalán második védővonalként hozták létre azt a limest, amelynek egyik őrtornya a Rózsa Sándor utca kövesút melletti utolsó házában kertjében állhatott (Kovács Ferenc tulajdona), ahol római jelekkel ellátott téglákat találtak.

A cserepek, téglák fejlett építészeti kultúráról tesznek tanúságot. Nagyon valószínű, hogy a mai Kapos-híd helyén már akkoriban is jelentős átkelőhely lehetett, mert a két dombos part állandó jelleggel úgy összeszűkítette az egyébként szeszélyes, meder-

váltogató folyót, hogy az akkori technikával nehézség nélkül állandó fahidat építhettek rajta. Így közelíthették meg a Szőlő-hegyet is, melyen a műveléssel létrehozott szőlőteraszok méreteit figyelembevéve arra következtethetünk, hogy a Szőlő-hegyen már az egyébként borkedvelő rómaiak meghonosították a szőlőművelést.

Az említett órtoronyhoz közel, az emelkedőre felkapaszkodva a gyulaji út bal oldalán a Sánci dűlőhöz érünk. Itt találjuk egyre kevésbé észrevehetően azt a gyűrűsáncot, melyet vagy a kelták, vagy az avarok építettek hajdan erődítésül, mely „ring” lefolyástalan medencéjében hatvan évvel ezelőtt még virágzó szőlőültetvény volt. Talán az egyetlen a Kaposon innen. Talán mikroklímája kedvezett a nohának. Azóta a traktorművelés már majdnem földdel egyszintre koptatta a hajdani gyűrűsáncot.

Községünk nevének eredete

A község területét a rómaiak után gótok, majd germánok lakták. A honfoglalást követően a Héder nemzetség tagjai telepedtek le itt. Innen származik községünk neve is, egyesek szerint a honfoglaló magyarok ősi vezéralakja Kurt vagy Kurd névre hallgatott. Majd pedig Büsztle József: Resensie Sleri Saecules című művének 3. kötet 451. lapján az 1263., 1270., 1273., 1326. évekről soroltnak elő okmányok, melyekben Kurd nevét említik. Ezt bizonyítja az is, hogy a pápai adószedők több ízben említik Kurdot, 1334-ben pedig említést tesznek papjáról is, Györgyről. Kurd neve tehát eredetileg személynév, kazártörök nyelven farkast jelent, vagyis totemállatot, melynek neve hasonlóan vált személynévvé, mint Árpád vagy Taksony.

A Hóman Bálint és Szekfü Gyula által kiadott Magyar történelem első kötete két falut szerepeltet egy térképen: a Kapos bal partján fekszik Kurd, színmagyarnak jelezve, és a folyó jobb partján az erdők alatt Láz, amely barna színével és nevével is szláv falura utal (szláv nyelveken a láz, lazok, lázli erdei tisztást jelent).

Ekkortájt egy várlánc tagja volt a község, amely várlánc Kaposvár-Dombóvár-Debregec-Regöly-Szomoly volt. Az erődítményrendszert a török áradat elsöpörte 1566 őszen – 1567 tavaszán. Ez időből származik a második elképzelés a falu nevééről. A monda szerint egy Kurd névre hallgató török pasa vezérlete alatt álló egység csatát vívott a község határában, és róla kapta a község a nevét. Az ismeretlen szerző azt állítja, hogy ezt megelőzően Gardfalva volt a település neve.

Egy kis néprajz

Lassanként a falu területe is pusztasággá vált, annak ellenére, hogy a kaposi bozót, meg a környező erdőségek ideig-óráig menedéket nyújtottak a török rablóhadjáratok ellen. A döbröközi (debregeci) vár eleste is nagy csapást jelentett az itteni lakosságnak, hiszen Kurd és Döbrököz között a távolság földesúton mindössze 5 km, vagy még annyi sincs, a Homokhegy alatt a várig haladva. A '40-es, '50-es években a fiatalok ezt az utat (Csurgó pusztán áthaladva) gyakran előnyben részesítették a kövesúttal szemben, különösen gyalog.

Tudnunk kell, hogy a török seregekkel és a seregek védelme alatt sok szerb is letelepedett a Dunántúlon, hogy ezek a szerbek (rácok) felvéve a mohamedán vallást,

bosnyákká lettek, és a törökkel együttműködve kiváltságokat élveztek. Korabeli leírásokból tudjuk, hogy Dombóváron is a szerbek voltak többségben, ezek nagy része várszolgálatos katona volt. Tudomásunk van arról, hogy mind Dombóváron, mind Döbröközön mecset, vagy iskolai tanítással is foglalkozó dzsámi is volt, ezért nem lehetetlen, hogy a Lázon lakó szlávok is hithű mohamedánokká váltak, s később a falu törzslakossága elmagyarosodván – belőlük eredeztethető. A török kiűzése után többségben itt maradt rácok a kuruc felkelés alatt az uralkodóhoz pártoltak és a magyarok ellen fordultak. Balszerencsájukra, mert 1704-ben Vak bottyán vezetésével nagyobb kurus sereg jött át a Dunántúlra, és azt a rácoktól könyörületlenül megtisztították. Csak ott maradtak életben nagyobb számban, ahol jó búvóhelyre találtak. Tolna, Somogy, Baranya népsűrűsége 1720-ban csak 5-10 fő volt négyzetkilométerenként. A török időket követően rácok és tótok népesítették be a falut, amit a fennmaradt dűlőnevek is tanúsítanak. Eszterházi herceg e területet uradalmául megnyervén, a gyéren lakott, többnyire elpusztult falut jobbágyfaluként kezelte, a bújdosásból előmerészkedő magyar és szláv lakosokat és az ország minden tájáról verbuvált lakosokat jobbágyaiként kezelte. Jöttek Szombathely és Győr környékéről a Sass-ok és a Káldiak, Martinkáék és Bodáék Debrecen mellől jöttek új hazát keresni, Csányból a Csanyi-Takács család, a felvidéki Für községből a Furi-Tóth család, aztán a Hörnyékiék, Szentpáliék, Szigetiék, Horgosék és még sok család és még sokan mások, mind messze lévő falujából jött Kurdra jobbágytelket foglalni és később megváltani. Akkor azt hitték örök időkre. Láz község különállása lassan feledésbe merült, csak nevét őrizte meg az emlékezet:

„... a rácoknak is volt egy kis községük, Láz néven, azon sarokban, hol most az Eszterházi és Apponyi uradalmi erdők összeszőgelése van, t.i. a kenderáztatóktól délre bemenne megvolt még néhány szilvafa a régi kertekből, miértis a szőlőhegyi lakásoknak az erdő felé eső részét a nép még most is Láz-nak hívja.”

A kurdi népnél megjegyzendő, hogy a török idő után itt levő (és idő költöző) tóth (szláv) családok mind magyarrá lettek. Máig is megvan régi tót nevük, mint Kremó, Streckó, Bakarecz, Kratek, Maronics, Ricsovics, Markovics, Právic, Kaszonics, Szluka, Iván, Jelencsik, stb. A kihalt családok közül pedig Benekó, Barisics, Brozevics, Bozsó, Bucskó, Borián, Biczó, Bombola, Bucskó, Csutka, Fabó Fricskó, Galaba, Gyuka, Gyorsók, Holda, Humor, Jakubka, Genováty, Istovics, Kriskó, Kulesár, Leviczki, Lehoczky, Micsák, Mikovecz, Mrazovics, Mitusina, Mihalesz, Novines, Nevolda, Okrulica, Beleskó, Bornatz, Betykó, Remenár, Radovics, Strapati, Strinkó, Sutka, Szalacka, Szeleszky, Tobak, Udvarics, Viszlik, Vindics, Vanyó, Varinc.

Az itt élő emberek halászzattal, szőlőtermesztéssel foglalkoztak.

A német ajkú telepeseket 1765-ben hozták be, először 15 család került ide a Saarvidékről, Frankfurt, Mainz környékéről, Hessenből. Mivel a teljesen elnéptelenedett Dél-Baranyába már korábban betelepített és betelepült svábok túlságosan elszaporodtak, és a „Schwabische Turkey” (Sváb Törökország) már nem nyújtott nekik megfelelő életlehetőséget, elkezdtek felvándorolni Tolna megyébe, és Lengyel, Kurd, Diósberény, Kalaznó vonal menti keskenyebb sávban igyekeztek földeket vásárolni. Gyakran azok helyett a magyarok helyett fizették ki a földesúrnak járó

örökváltságot, akik fizetéseképtelenek lévén kénytelenek voltak jobbágytelküket a németeknek átengedni, és uradalmi cselédnek állni valamelyik környékbeli pusztán vagy majorban. Csurgópuszta, Sütvény, Vörösháza, Dalmand, Szarvasd, Tárkány, Ürgevár, s egy kicsit távolabb Nosztány, Felsőleperd, Alsóleperd, Mászlony, Alsóhetény és a többi uradalmi puszta ekkoriban erre a célra alapítottak. Klambauer Éfi néni erre teljesen másként emlékezett vissza: „az uram öregapja egy demizson pálinkáért kapta a házat és az egész birtokot egy magyartól, mert a magyarok nem szerettek dolgozni.”

Tűzvészek

1790. március 21-én olyan tűzvész volt a faluban, hogy a házak két harmada megsemmisült. Ezt követően került ide a németység nagy része, akik iparosok voltak, újjáépítették a községet, és meg is telepedtek itt. Az akkori telepések a környékbeli Szakadát, Diósberény, Mucsi és Kisdorog községekből kerültek Kurdra. Az ezt követő évtizedekben a német ajkú lakosok száma meghatározóvá vált, és ez így volt 1945-ig.

1887-ben újra tűzvész pusztított, megsemmisült a község mai centruma, és miután újraépült, nyerte el a mai formáját.

Nemzetiségi ellentétek

Az 1848-as szabadságharcról nincs emlék, csak a szájhagyomány szól arról, hogy a község szülötte, Kemény János volt az, aki a világosi templomtoronyra kitűzte Görgey fehér zászlaját.

A szabadságharc bukása után kezdődtek a nemzetiségi ellentétek. Megemlíteném az 1849. évi búcsú napja (aug. 10.), mely délutánján az uradalmi kocsmában (Gründner) egybegyűlt fiatalság a zene miatt összeveszett.

„A magyar legények ugyanis csárdást akartak huzatni a cigányzenészekkel, a németek pedig keringőt. E felett oly civakodás támadt, hogy a magyar legények veszekedvén a németekkel, ezek közül sokan elfutván, fellármázták az összes németeket. Ámde a magyarok sem maradtak tétlenül. Így nemcsak a legények, hanem az összes lakosok összefutva olyan verekedés támadt, hogy a plébános, a jegyző, kántortanító és az uradalmi vadászháznál levő búcsúvendégek azonnal elhajtattak. A nép közül pedig a magyarok kikergették az összes németeket (csecsemőtől az öregekig) a községből.” (A magyarok a búcsúra hagyományosan összesereglett vendégséggel együtt, azt hiszem túlsúlyba kerülhettek.)

„A németek a rákövetkező éjjelt is a Kapos csatorna melletti csicsókás földeken töltötték, nem mervén senki közülük házába visszamenni. Ezalatt a felbőszült magyarok bementek a németek házaiba, s ott összetörték ajtót, ablakot s a bútorokat. Másnapig, míg ki nem józanodtak és lehültek, egy német sem mert mutatkozni. Mivel pedig a búcsú napján mind a magyaroknak vendégeik voltak a közeli községekből, a kurdi események híre csakhamar elterjedt, s a többi magyar község lakói, ha valahol

találkoztak kurdi németekkel, azt szokták tőle kérdezni: „Sógor, mikor megyünk Kurdra búcsúra? „ Így a kurdi búcsú közmondássá vált.

Azóta el lett rendelve, hogy búcsú napján az uradalmi kocsmában csak magyarok mulathatnak, a németek pedig külön tartású másutt a táncukat; ez meg is lett 45 évig tartva. Újabban az uradalmi kocsmáros mindkét nyelvű fiatalságot magához vonja azáltal, hogy a magyarok benn a nagyteremben, a németek pedig az udvarban táncolnak. Egy hordó sort kapnak ajándékba azon feltétellel, hogy egymással békében maradnak. Ez eddig be is vált.

Örökös viták okozott, hogy milyen anyanyelvű legyen a kántortanító, sérelem tárgya volt az is, hogy milyen nyelven prédikál a pap. A sérelmekkel gyakran a miniszterig is elmentek. 1867-ben, az akkori kántortanító halála után (Blesz János) utódjának megválasztása ... teljes három évig tartott.

Az első választott kántortanító (Komáromi) az uradalomtól pártfogoltatván, mit sem tudott németül; igen természetes, hogy a németek nem kedvelték őt, sőt minden lehetséges módon üldözték őt, annyira, hogy ez kedvét vesztvén, önként hagyta el állomását.

Utána hárman is voltak egymás után helyettes kántortanítók: Czei, Györkös, Báter, de egyik sem tetszett meg a népnek.

Eközben nemcsak a kerületi esperes (Horváth László szakcsi plébános) és járási főszolgabíró, hanem a megyei alispán is (Simon Rudolf) többször is megjelentek a népet békíteni, és rendes kántortanítót választani, de siker nélkül. A nép közül pedig mind a magyarok, mind a németek külön küldöttségben jártak Budapesten a minisztériumnál, mindegyik a maga javára kívánta hangolni a minisztert. Így három év telt el anélkül, hogy rendes kántortanító lett volna Kurdon.

Midőn tehát a nép egymással is civődván többé sem az egyházi, sem a világi hatóság nem törődött vele, végre az ügy szerencsésen megoldódott. Ugyanis új bírót választván Schmidt Mátyás személyében, ez német létére is erősen hozzányúlt a kántortanító választáshoz, hallván ugyanis, hogy Kónyiban van egy segédtanító (Bene Lajos), ki németül is tud. A bíró az egyik magyar előjáróval (Kemény János) ezt felkereste, miután meggyőződtek, hogy mindkét nyelven jól beszél, meghívták Kurdra, a következő istentiszteletre orgonálni és énekelni, mise után pedig a bíró ajánlatára egyhangúlag megválasztották kántortanítónak. Ezt bejelentve mind a helyi plébánosnak, mind a kerületi esperesnek csakhamar Pécsről is megjött a jóváhagyás, mert az egyházi hatóság is örült, hogy vége lett ezáltal a három évig húzódó egyenetlenkedésnek.

Az 1900-as évek elején meginduló nagyarányú kivándorlás Kurdot is elérte. 1908., 1909-ben összesen 16 útlevelet adtak, melyből 14 Amerikába, 2 pedig Németországba szólt. A Dombóvári Járásban összesen 220 db útlevelet adtak.

Falunk a világháborúk idején

A boldog békeidők után jött az I. világháború. A templomajtónál kiszögelt márványtáblán 55 hősi halott neve sorakozik, akik bizony sok özvegyet és árvát hagytak maguk után. Aztán a Tanácsköztársaság leverése után valószínűleg a jó

propaganda hatására elterjedt az a hír, hogy a falubeli kommunisták halállistáján több tucat név szerepelt. Köztük papok, tanítók jegyzők és jómódú parasztságok nevei. A Dél-Dunántúlon átvonuló darutollas különítmény csak egy Berger Péter nevű fősögbeli középparasztot tudott elkapni a direktórium tagjai közül, akinek semmi bűne nem volt ugyan, de azért a falu közepén Kapinyáék előtt népes nézőközönség előtt lehúzott gatyával elfenekelték. Hogy példát statuáljanak. Szégyenében a szerencsétlen az utcára soha többé nem tette ki a lábát.

Az első világháború kurdi „vitézei”, a Vitézi Rend tagjai:

vitész Fekete Ferenc, vitész (Bea) Bíró János, vitész (Löffler) Láng György, vitész (Weber) Váradi József

A két világháború közt a békés közeledés jellemezte a lakosságot. A korábbiakkal szemben ekkor már voltak vegyes (magyar-német) házasságok is. Az eltérő hagyományok, ruhaviselet, eltérő ételek, eltérő beszéd miatt az azonos vallás ellenére is nehezen jött létre két fiatal között házasság, annál is inkább, mert a házasságok megkötése nem a fiatalok elhatározásától függött, hanem vagyoni jogi tárgyalások után a családi tanácsok döntöttek azok rendszerint egy életre szóló megkötéséről. Az első ilyen vegyes házasság az első világháború után néhány évvel jött létre, mikor egy fix fizetéssel rendelkező magyar vasutashoz már hozzáadtak egy nem sok vagyonnal rendelkező német lányt. A paraszti gazdaságok megerősödtek, többen gépesítettek, három cséplőgép volt a faluban. A szegényebb réteg napszámba járt a szomszédos uradalmakba (Dalmand).

A II. világháborút megelőzően az országban fellángoltak a nemzetiségi ellentétek. 1943. januárjában bekövetkezett voronyezsi áttörés néhány napos csatájában a magyar nép olyan sok embert vesztett, mint még soha. Többen veszték oda, mint ahányan annak idején ezt a hazát elfoglalták. Sokra tehető a kurdi halottak és eltűntek száma, de róluk soha senki sem akart megemlékezni, mint pl. az első világháború hősi halottairól.

Rossz ómennek bizonyult annak a német repülőgépnél a kurdi-gyulaji határ túlsó oldalán, a Halálosi-dombra történt lezuhanása, melyben kilencen veszték oda. Némelyikük még jajgatott, mikor összeégett testüket a lángoló gépből kimentették.

- „Was werd meine muti sagen?” – nyögte még egyikük, mikor egy önkéntes ápolónő a testét ejtőernyőselyembe csavarta. Aztán Gyulajon katonai díszpompával temették el őket. A tragédia 1943. május 20-án történt.

Közel egy év múlva jöttek a megszálló német csapatok. Egy német szerelvény a kurdi vasútállomáson rendezkedett be, majd a nyáron valamikor elhurcolták a kurdi zsidókat. Aztán jöttek masírozó magyar katonák, akik azt énekelték, hogy „Szálasi Ferenc katonája vagyok, legszebb katonája.”

1944. november 27-én az állomáson veszteglő német katonaszerelvény után csatoltak 6 marhavagont, melyben bácskai, bánáti menekülők is voltak. Hozzájuk csatlakozott néhány kurdi család. Főleg olyanok, akiknek családfőjét besorozták a német hadseregbe, és olyanok is, akik korábban tüntetőleg a németek pártjára álltak. Összesen 150-en hagyták el a vasútállomást Dombóvár irányában Székesfehérvár felé.

Hogy mennyi volt közülük a kurdi illetőségű, azt nem tudni, 20 családnál nem igen lehetett több.

A faluban lakók közül sokan felmenekültek a biztonságosabbnak látszó Szőlőhegyre. Az elszórtan álló présházakban találtak fűthető menedékre.

December 2-án éjjél utánra minden elcsendesült. Fél egy körül hallatszott csak egy kisebb robbanás, ekkor robbantották fel a csurgói hidat. Nem telt el egy óra, mikor rettenetes robbanásra ébredtünk: felrobbantották a Kapos-hidat.

Az oroszok hajnalra elfoglalták a szőlőhegyet, és a szőlőhegyiek minden élelmét felették. Nem csoda, hisz „annyian voltak mint az oroszok”. Az egyik malom körüli házban három alvó német katonát találtak, azokat teketória nélkül agyonlőtték. Sírjuk a temetőkapu mellett ma is látható. Klambauer Kati gondolzza azóta is.

Még 2-án délelőtt egy orosz katonatiszt néhány főnyi felderítő különítménnyel gumicsónakkal átkelt a Kaposon, feljött a Kapinya boltig, ahol néhány előljáró barátságosan, bár szorongva fogadta. A vendégfogadás szabályai szerint a boltban pálinkával kínálták, amit ő udvariasan visszautasított: „Ruszki szoldát nye szpit alkohol.” Na, aztán megtudták az igazságot. Az oroszok a Szőlőhegyet addigra már „kopaszra” ették-itták.

Ezen a délelőttön kezdtek visszaszállingózni azok, akik menedéket kerestek a présházakban. Most már nehezebb dolguk volt: a híd roncsain kellett átkapaszkodniuk az innenső partra. Aztán a faluban gyorssegélyként kenyeret, kolbászt, tojást gyűjtöttek a szőlőhegyi lakosság számára, amit azok a községházán könnyezve, hálálkodva vettek át.

Két nap múlva aztán Dombóvár felől a faluba is bevonultak az oroszok. Aztán már a falusi házakban sem maradt összegyűjteni való kolbász.

Egy röpköző kapitány a Varga-kocsmá és a Malom között felhalmozott villanyoszlopokból a falu népe robotjával egy nap alatt a folyó fölé a roncsokon hidat varázsolt. Közben az orosz katonák az összes présházat feltörték.

A templomban a misemondás és mindenféle szertartás szünetelt, hiszen gyülekezési tilalom volt érvényben. A Szőlőhegyről már a megszállás első napjaiban átjött néhány volt tizenkilences, hogy átvegye a hatalmat, mondván, hogy „jegyző úr komenista világnak köll lenni, ha már itt vannak az oroszok”, de az orosz parancsnokság, mely Alsó-Sütvényben ütötte fel főhadiszállását, másképpen határozott, és megerősítette a régi községi vezetőséget, a „bürgermeisterrel”, vagyis a bíróval az élen. A szomszédos községek hivatalaival legényekből verbuvált lovas futárok segítségével tartották a kapcsolatot, akiket „gezurnij pázsárnyik”, vagyis szolgálatos tűzoltó feliratú karszalaggal láttak el. Ők jártak Mucsiba, Döbröközre és Gyulajra. Ekkora volt akkor a világ kiterjedése.

Az első megrázó esemény – ekkor látták a főjegyzőt először sírni – 1944. december 27-én, 28-án érte a falu lakosságát: összefogdosták a fiatalabb német munkaerőt, azokat is, akik nem voltak tagjai a Volksbundnak és másnap málenyikij robotra vittek 74 személyt. Ez olyan megrázónak bizonyult, hogy a falu plébánosa, Lickert József, mikor a távozókat a teherautóhoz kísérte, azt mondta: „ezt nem élem túl”. Még azon az éjszakán meghalt, agyvérzésben.

A kicsi robotra elhurcoltakat, sem azokat akik már kifelé menet a marhavagonokban meghaltak, s később akik orosz földön veszítették életüket, az utókornak nem jegyezte fel senki.

A falu közepén levő Gründner-kocsmában gyűjtötték össze őket. Csak Gründner (Hauman) Kádi volt olyan bátor, hogy vállalkozott a szökésre. Ma is él. Schüsler Ádám, Witzl Ádám mindketten háromgyerekes családapák, Reiser Hanzi bácsi felesége, már soha nem láthatták meg gyermeküket. És még hányan voltak?

Nem egészen egy hónap múlva, 1945. január 18-án megint „kicsirobotra” szedték össze az embereket.

Most az iskola egyik tanterme volt a gyűjtőhely. Gründner Kádi most Kovács István bíró segítségével szökött meg. Ennek az összegyűjtésnek az eredményéről semmit sem tudni. Valószínű, hogy ekkor már senkit sem vittek el.

Még a télen történt, hogy kényszerleszállást végzett egy Liberátor a friss szántáson, a felső kút, a csöszkunyhó irányában. Nyáron a tarlóra leszállva, a mostani tsz-major mögötti területen követte az első példáját. Mindkettő angol és nemzetközi legénységét az orosz tábori csendőrség a GPU tartóztatta le, és teherautóval hurcolta be Dombóvárra, az orosz parancsnokságra, ahol először is megverték a szövetségeseket, aztán internálták őket. Erre 1956-ban derült fény, amikor a köztörvényes rabokkal együtt őket is kiszabadította a forradalom.

A két gépet aztán a falu népe a gyulajakkal együtt szétszedte és széthordta.

Egy év várákózzással telt el. Lassanként minden rendeződött a faluban. Az iskola is kórházból visszaváltozott iskolává, a templomban rendszeresen miséztek, lassan szállingóztak haza a hadifoglyok.

1946. június 2-án bekövetkezett a falu életében évszázadok óta legmegrázóbb esemény: a németek kitelepítése Németországba. A falu egyetlen nap leforgása alatt lakosságának több mint felét (20-30 család) elvesztette. Minden személy 25 kilónyi poggyászt vihetett magával az állomásra, ahol délutánig bevagonírozták őket. Akinek fogata volt, azzal hurcolkodhatott le. Bevagonírozás után a fogatot vissza kellett vinnie a házhoz, amit addigra a hatóságok már fölleltároztak és leblombáltak. A Kapos hídon őrség állt: a falusi magyarok nem mehettek az állomásra.

Szegény kitelepítettek meg úgy érezték, hogy a kutya sem akar tőlük búcsút venni, egyedül Kotsis Margit néni, az iskolaigazgató köszönt el tőlük a vagonoknál és Lehócz Juli néni gyalogolt át a Kaposon Isztléket, zsellértartó gazdájukat felkutatva egy tál meleg levessel, látva, hogy már közeleg az éjféli, és a vonat még mindig az állomáson vesztegel. Hogy Margit néni milyen csellel jutott az állomásra, azt ma sem tudhatjuk. Az 1946. június 3-án induló szerelvény 839 személyt ragadott el otthonából. 138 főt már 1944-ben evakuáltak, 15 főt 1948-ban az NDK-ba hurcoltak és többen meghaltak azok közül is, akiket „malenykij” robotra hurcoltak. Magyarországon maradt a kurdi németajkú lakosokból. De nem mind azok, akik 1941-ben magyar nemzetiségűnek vallották magukat.

A népesség anyanyelv szerinti megoszlása

	1854.	1930.	1941.
Magyar	549	681	767
Német	791	1024	1141
Egyéb	4	-	-
Összesen	1364	1705	1908

A kitelepített németek többsége nem szívesen hagyta el hazáját. Befogadó országból kitzasztító ország lettünk. Az első évek ugyancsak keservesek voltak számunkra. Megismerték az ínség és hajléktalanság szomorú bugyrait. És főleg eleinte eszükbe jutott a régi kurdi német közmondás:

„Kart iz sché art,
Wer ta lebt, will net fart.”

Legalábbis ilyenformán ejtették „kartisch” (kurdi) német nyelvjárás szerint, ami magyarul annyit tesz:

„Kurd szép falu,
aki itt él, nem akar elköltözni.”

Aztán talpra álltak saját emberségükből, szorgalmukkal kivívták a helybeliek megbecsülését, s a német állam segítségével bizony jobb életet vívtak ki mint az itthon maradottak, akiktől a fennálló hatalom szinte mindenüket elvette.

A község aztán egykettőre benépesült. Sok háborús menekült élt a faluban. Erdélyiek, horvátországiak, szerbiai menekültek, bukovinaiak, helybéli és környékbeli szegényparasztok foglalták el az üresen maradt házakat és itt váltak először vagy újból igazi gazdává. S jöttek a felvidékiek is, akiket elűzött hazájukból a politika. Telepítési bizottság, telepfelügyelő, leltározó bizottság, földművesszövetkezet, legeltetési társulat, első-, második-, harmadik típusú termelőszövetkezet, mind olyan új fogalom volt, amihez hamar hozzászokott a falu népe. Akik eddig putrikban laktak, most azok is valóságos lakóházhoz jutottak, és megindulhattak a polgárosodás útján.

Azóta a lakóháznak legalább a fele megújult. Új lakótelep is épült azóta. Az ötvenes évek végétől egyre gyakrabban látogattak haza a kitelepítettek és az ellenkező forgalom lassacskán megnövekedett a rokonok és szomszédok között.

A község életében az 1965-1975 közötti évek hoztak igazán nagy változásokat. Új házak, házsorok, utcák épültek. Javult a közellátás, a falu útjai kevés kivétellel szilárd burkolatot kaptak. Mivel a fiatalság eláramlása elég erős, ezért megkezdődik a falu kulturális és esztétikai fejlesztése. 1963-ban megépül az új kultúrház, a köztereken parkok születnek, az utcákon megjelennek az első virágok. A korcsma étteremmé alakul és presszó nyílik mellette, döntik a régi vályogházakat, hogy helyet adjanak a korszerű újaknak.

Vallás, templom

Tudnunk kell, hogy a török seregekkel és a seregek védelme alatt sok szerb is letelepedett a Dunántúlon, hogy ezek a szerbek (rácok) felvéve a mohamedán vallást, bosnyákká lettek, és a törökkel együttműködve kiváltságokat élveztek. Korabeli leírásokból tudjuk, hogy Dombóváron is a szerbek voltak többségben, ezek nagy része várszolgálatos katona volt. Tudomásunk van arról, hogy mind Dombóváron, mind Döbröközön mecset, vagy iskolai tanítással is foglalkozó dzsámi is volt, ezért nem lehetetlen, hogy a Lázon lakó szlávok is hithű mohamedánokká váltak, s később a falu törzslakossága elmagyarosodván – belőlük eredeztethető.

Az 1700-as években Tolna megyében alakult magyar lutheránus falvak között szerepel Kurd is.

1737-1743 között a lelkész egy bizonyos Franz Berger volt, aki a Kurdon lakó szlovák lutheránus közösséget is gondozta.

„Kurd, mint Gyula-Jovánca plébániájának filiáléja említették a plébániáknak 1733. évi összeírásában. Ekkor lakosai többnyire tótok (értsd: szlávok) voltak, s csak kevesen magyarok. De később a tótok magyarosodni kezdtek, úgy hogy 1742-ban 575 lakos között már feles számban voltak. Ekkor **katolikus** vallású volt 541, ágostai hitű **evangélikus** pedig 34.

A mostani templom helyén 1747-ben épült egy imaház Szent Lőrinc vértanú tiszteletére, mely azonban nem soká tartott. Akkor már egy-pár német is lakott Kurdon, de a magyarok és tótokon kívül szerbek is voltak (horvátok). Mivel az 1747-ben épült templom rozoga volt, helyébe az akkor már többségben levő magyarok 1765-ben építették a mostani templomot, melyhez az uradalom is hozzájárult ugyan, de kegyuraságot nem vállalt.”

A község lakói, hogy isten iránti buzgalmukat kimutassák, a szőlőhegyen kálváriát alakítottak ki (de csak fakeresztel), 1774-ben pedig szent Orbán (május 25.) és Rókus (augusztus 16.) tiszteletére egy téglából épült kápolnát emeltek (ezeknek emléknapja most is fogadott községi ünnep), hova évenként Orbán napján szőlőszentelési körmenet lett vezetve.

„Sajnos azonban, hogy 1805-ben, Morvai Jánosnak április 20-án történt halála után egész a következő év elejéig nem lett küldve helyi káplán (miközben az anyakönyvek is hiányosak azon nyolc hónapi időközben), az uradalom gazdatisztje (ki Gyula-Jovánán lakott), valami miatt bosszút állva a kurdiakon, egyszerűen a szőlőhegyi kápolnát eladta. Az akkori gyula-jováncai plébános miatt, miért nem (tudva nincs) nem tiltakozott ezen önkényes eljárás ellen, s így e kápolna azóta présházzá lett, a hívek nem nagy lelki épülésére...”

A présház Mézmer András után Schüszler Ádámé lett. Ma Matusek Gyula tulajdona. Keleti oldalán a néhai oltár két oldalán még megvolt a falba süllyesztett két kocka alakú üreg: egyik a miséhez használatos ampolnák elhelyezésére, a baloldali a különféle szertartásokhoz használt megszentelt anyagok befogadására szolgált.

A kurdi templom felépítése után (1765.) a hívek azon voltak, hogyha plébániát nem is, legalább helyi káplánságot kaphassanak, s így az istentiszteletek szolgáltatásán kívül anyakönyveket is vezethessen a helyi káplán.

Ezen óhaj csak 1789-ben teljesült, mikoris az akkori gyula-jovánczai plébános (kihez Kurd, mint filiális tartozott) Sáris András György, bizonyos jövedelmi rész megtartása mellett beleegyezett abba, hogy Kurdon helyi káplán lakjék, s anyakönyveket is vezessen. Ezen káplánok lakása volt az a korábbi melléképület, ahol két szobája volt a papnak, és egy cselédszoba volt, valamint egy kis istálló.

Midőn azonban 1811-ben Csibrákot, (mely eddig Mucsi plébániájának filiáléja volt) ide csatolták, az akkori püspök, Király József rávette Sárics jovánczai plébánost, hogy Kurdról teljesen lemondván, ez rendes plébánia legyen. S mivel Csibrák miatt káplánt is kellett tartani, a régi házhoz egy szobát csatoltak azon a helyen, ahol most a nagykapu bejárat van.

A plébániatemplom idővel 1796-ban és 1816-ban lett javítva, 1873-ban pedig a torony emelve és teljesen újalakítva. A szentélyhez pedig az emeletes rész lett toldva a déli oldalon, s így a templom megnagyobbodott. 1876-ban két oszlopra épült kórussal bővült a templom.

Midőn a pécsi székesegyház 1882-től teljesen újjáépült, onnan a kurdi templom részére megvették a főoltáruktól keresztelő szent János, mellékoltáruktól pedig szent Anna és szent Borbála márványoltárait, valamint az ottani szószéket is, egy nagy szenteltvíztartóval (melyet Kurdon keresztelőkútnak alakítottak át) ugyancsak sok keltheimi márvány padlózatot követ.

1887-ben a torony lett befestve. 1895-ben új orgona állíttatott fel, 1899-ben bold. Bella Zsófia hagyományából új padok készültek, a többi kövezet is cementlapokkal kirakva, valamint a sekrestye is nagyobbítva lett.

1833-ban új plébániaház épült, a régi pedig melléképület lett. A ház 1844-ben javítva, 1875-ben pedig átalakítva lett egészen. 1893-ban eladatván a szomszéd uradalmi boltház, annak udvarából és kertjéből 197 □-öl vétetett meg, s mivel a melléképület már nagyon rozoga volt, 1894-ben lebontották, s az így nagyobbá lett udvar végén új melléképület készült új káplánszobával, valamint tágas istálló és fészker.

A kurdi kálváriahegyen bold. Schmidt Keresztély kőkeresztet állított, a község pedig kőből két mellékkeresztet. Mindhárom keresztnek fenntartását a község írásban vállalta.

A kálváriának azon része, mely a kocsiuton alul terjed, eladatott 150 Ft-ért, ez kamataival együtt püspöki engedéllyel 1894-ben a templom pénztárához csatoltatott, midőn a márvány oltárok lettek a templomban felállítva. A Kálváriának többi része évi 6 Ft-ért lett bérbe adva, s e pénz a templomot illeti azóta, hogy a földterületnek, mint régi szőlőföldnek dézsmaváltságát a templom fizette ki az uradalomnak.”

Ebből az esetből kiviláglik, hogy miért adhatta el 1805-ben az uradalmi intéző az Orbán-Rókus kápolnát a hozzátartozó szőlőterülettel együtt: az uradalomé volt a tulajdonjog, mert a plébánia az örökváltságot 41 évvel ezelőtt elmulasztotta kifizetni.

Mint látható a szőlőterületek ügye még 1894-ben sem rendeződött. Az volt csak etikátlan, hogy az intéző kihasználta, hogy a kérdéses időben Kurdon éppen nincs káplán. Emellett teljesen jogszerűen járt el. A jováncai plébános ezért nem tiltakozott. „A kurdi templomnak nemcsak szántóföldjei vannak (rendszerint bérbe adva), hanem szőlője is van, melyet egykor Marinics Gergely ajándékozott a templomnak, a község pedig ennek a munkáltatását elvállalta az 1828. évi vizitában. E szőlőből jár a plébánosnak a vizita szerint 3 akó misebor. Sajnos, hogy 1892-ben a filoxéra ezt is tönkretette, azóta amerikai alapra újjá alakították, a munkáltatást pedig a község fizeti azért, hogy gyakorlott kéz járva el, így az jobb karba jöjjön.”

A kurdi temető kaszálását régi idők óta a plébános gyakorolta. 1864-ben új rész csatoltatott a régihez, de az újat is a lelkész kaszáltatta. Később azonban (1886-ban) a község perrel támadta meg emiatt a plébánost. Az első folymódásra a szekszárdi törvényszék az új temetőt egészen a községnek, a régit egészen a plébánosnak ítélte oda. A királyi tábla, valamint a Curia ezt annyiban megváltoztatta, hogy egyáltalán kimondta, hogy a község nem foghatja perbe a plébánost (hanem rendesen főbb egyházi hatóságát), s így azóta a plébános folytatja az egész temető kaszáltatását.

A plébánosnak az ingatlanain kívül van szőleje is, melyet Kozma László faddi földbirtokos ajándékozott 1823-ban évente két gyászmise tartásáért, az összes meghalt hívekért (március 10-én és október 19-én) ez tehát misealapítvány, s a község nem tartozik munkálni. Sajnos, hogy ezen szőlőt is tönkretette a filoxéra, de felforgatván, és amerikai vesszővel elrakatván újjá lett alakítva, habár a talajnak sok helyen a mésztartalma miatt csak lassan haladt a teljes újjáalakítás.

Mind a templomnak, mind a plébánosnak a vizitában említett földjeit (tehát a legelőilletéki részt nem lehet idevenni) a hívek tartoznak munkálni; ezt a község megváltoztatta ugyan, de olyképp, hogy a megváltási árban felfogadott egy munkást, ki a munkálatot teljesítette, de mivel ez nem vezetett célhoz, azért a templomföldek 6 évre bérbe adatnak, a plébános pedig házilag kezeli földjeit. A község fizet a templomnak évi 50.- forintot közmunkaváltságként, a plébánosnak pedig 64,- forintot, (ideértve a plébánia-rét kétszeri kaszálását, gyűjtést, takarmánybehordást.)

Ami a falun múlt, rendkívül demokratikusan működtek az intézmények a németek letelepülése után. A főbb tisztségviselőket négyévenként választották.

Német bíró mellé magyar helyettes és községi pénztáros és német mezőbíró választott, a következő ciklus magyar bíró, német helyettes és pénztáros és magyar mezőbíró. Így sohasem lehetett egy tisztségviselőt újraválasztani. Nagyobb és hatékonyabb volt az ellenőrzés, mint a korrupció. A szentmisék rendje is hasonlóan váltakozott. Magyarul ment a nagymise, német nyelvű volt a kismise és a litánia, a következő héten fordítva. A nagyobb ünnepek nyelve, mint a karácsonyi, húsvéti szertartásoké, keresztjárónapoké, rorátéké stb. évenként változtak.

Ment is minden, mint a karikacsapás. Csupán egyetlen alkalommal vetette föl egyszer egy német nacionalista:

– „Mester úr! Nem lenne igazságosabb, ha egy magyar misére két német mise jutna? Hiszen a németek kétszer annyian vannak!”

– „Ha gondolja, hogy egy németnek kétszer annyi bűne van, mint egy magyarnak, - mondta a kántor, - ezért kétszer annyit kell imádkoznia és énekelnie?” Így erről többé szó nem esett. Minden maradt a régiben.

Zsidók

Összesen három zsidó család lakott a faluban. A kapinya bolttal szemben volt Wurm Jenő boltja. Az ő családja a nagymamával együtt öt tagból állt. Wurm néni kívül ott lakott még – majdnem a plébániával szemben – Tibi és Klári, a két Wurm gyerek. Minketten polgaristák lehettek, amikor a csendőrök elhurcolták őket. Csak ők tértek vissza a holokausztból. Mikor az apjukat civilruhás nyomozók és egy csendőr megbilincselve visszahozták a gépkocsival, hogy a házánál elásott árukészletet ássa elő, én is ott ácsorogtam az urdvarban, s mikor kiszállt az autóból, félénken odaköszöntem: „kezicsókolom Wurm bácsi” – nem válaszolt, szó nélkül lement a pincébe, vitte az ásót, amit a kezébe adtak. Egy bémészködő felnőtt odaszólt a másiknak: „Láttad a nyakán a vörös stráfokat, ahol vallatáskor a kábeldrótta fujtogatták?”

Gödröt ásott vagy három helyen. Egyet a lakásban, egyet a veteményes kertben is. Az autó csomagtartójában vitték el a méterárut, és egy egyéb holmit. Meg Wurm bácsit is. Ekkor láttam utoljára.

A másik család volt Wurm Kató és polgarista lánya, Ági. Ők ketten a Kapos-hídra néző emeletesházban laktak bérlőként hátul a folyosó végén. Az asszony fiatal volt és valószínűleg megesett lány. Ők se jöttek soha vissza.

A harmadik család Dick Gyula bácsié volt a legnépesebb. Ő batyuval a hátán szedte össze az ócska holmit baljával a zsákot markolva, jobbával félkezes tilinkóján játszadozva. „Rongyot, tollat, csontot, mindenféle használt holmit vesszeek!” Meg az, hogy „Fliegefange, légyfogót!” – merthogy nyáron azt is árult. Búcsúkor, meg a környéken ünnepi alkalmakkor árulta a márcot, cukorkát a lányaival. Bonyhádról magához vette unokáját, Goldreich Adolfot, az akkor még csak sejtett veszedelemtől. Egyikük sem élte túl a holokausztot.

Baptisták

Az „amerikások”, a hazatérő kivándorlók már magukkal hozták az új hitet. Ez segítette fellazítani a nemzetiségi hovatartozás addig mindenre kötelező elkülönülést. Különösen nagy előnye volt, hogy felmentett a párbérfizetési kötelezettség alól. Semmiért nem kellett fizetni sem a papnak, sem a kántornak. Legalábbis erre panaszkodik a Historia parochiae. A baptista családok saját szigorú törvényeik szerint éltek. Vagy tíz családra volt tehető a számuk, ami vagy negyven főt jelentett. Egyaránt terjedt magyarok és németek között.

Reformátusok

Tudomásom szerint csak egy család képviselte ezt a vallást: Sárkány Jani bácsié, a vasúti málházóé. Feleségével és két iskolás lányával együtt négyen képviselték Horthy Miklós vallását.

A kurdi keresztek

1945-ben Kurd község területén és határában 10 darab terméskő feszület volt corpuossal ellátva, plusz egy kovácsoltvas kereszt, valamint 3 szobor, talapzatra, azaz fülkébe állítva. Felsorolás elhelyezkedésük szerint:

1. *Feszület* a gyulaji emelkedő tetején, az út mellett. Ledőlt.
2. *Feszület* a döbröközi emelkedő tetején, az út mellett (a tsz major előtt). Karban tartva, lefestve.
3. *Feszület* a csibráki út mellett a faluvégi tetőn, a jobb oldali első bekötő út mellett. Az egyetlen, ami eltűnt a föld alatt, azért mert egy traktoros (Sándor József) egykor véletlenül feldöntötte. Egy kis „ásatással” megtalálható.
4. *Feszület* a döbröközi út kiindulópontján a benzinkúttal szemben, valaha a benzinkút létesítésekor a túloldáról áthelyezve. Karbantartva, lefestve.
5. *Feszület* a temetőben Lickert József síremléke előtt.
6. *Feszület* a templom előtt. Jó állapotban.
7. *Feszület* a Kapos-híd előtt. Letört lábbal.
8. *Feszület* Kálvária a Széchenyi utca mellett a bal oldalon, az emelkedő mellett.
9. *Kovácsoltvas kereszt* minden valószínűség szerint a tűzvész által elpusztított régi templomtoronyról.
10. *Szent Vendel szobra* Miután egy teherautó tolatás közben lelökte talapzatáról, újat készítettek és a kovácsoltvas kereszttel egyetemben a hősök ligetéből áthelyezték őket a ravatalozó elé.
11. *Szent Antal szobra* (Antóni) Az Alszög és a Főszög határán, az Ulicskával szemben, Kilvingerék (Fritz Péterné) háza elé állította az első világháború után Ignác József, amiről a felirat is tanúskodik. Ez azért érdekes mert, az utca leaszfaltozása idején a családot kapacitálta a községi tanács, hogy az udvarukban állítsák föl a szobrot, mert akadályozza az útépitést. De az áthelyezés a család ellenállásán meghiúsult, és a szobor idestova lassan száz éve a helyén áll. („Da szentantaa, te is ki lesző telepíttee. Azé ne búsuj, inkább igyá egyyet. Én majd addig fogom a gyerököt. De igyá az anyád egyyüngos hétszentésgit, mer leváglak!” – bízatta a kisedet tartó Antónit Kilvingerék házának első kiigénylője.)
12. *A híd Kaposon túli bal (északi) odalán* téglából épített fülkében állt Nepomuki szent János szobra, ami a Kapos-híd felrobbantásakor egyszerűen eltűnt a megrongálódott fülkéből. (Schüsler Máttyás bácsi a Szőlőhegyről kissé illumináltan hazafelé ballagva így vitatkozott a szoborral, a feliratot betűzgetve szép „kartrisch” tájszólásban: „Nepomuki János? Tu haszt á magyarizirä lazä. Tu piszt ned Nepomuki, tu piszt nur ein Nepomukk!” Az utolsó „mukk” akár csuklásnak is megfelelt. Magyarra így fordíthatjuk: Nepomuki János? Hát te is magyarosítottál? Te nem vagy Nepomuki, csak Nepomukk!.)

A kőkereszteknek fontos szerep jutott a falu liturgikus életében. A keresztjáró napok három napján, mely mindig iskolai szünet is volt, a faluban lévő keresztekhez vonult a falu népe, a plébános és a kántor vezetésével szép énekléssel és tömjénfüsttel. A

faluvégi keresztekét váltakozva búzaszentelés tavaszi ünnepén tisztelték meg ugyancsak körmenettel.

A keresztek egy kivétellel ma is állnak. Ami kár esett bennük, abban a politika nem ludas. A község vezetői a vallásos érzületet soha sem sértették meg látványosan.

Napjainkban a népesség többsége, 95 % katolikus, 3 % református és 2 % egyéb vallású.

Gazdaság, ipar

„Mivel a mostani Kapos csatorna csak 1820 és '30 között készült el, azelőtt a kurdi hívek nagyobb része nem földműveléssel, hanem halászattal foglalkozott a község körüli berkekben. Csakis a csatorna elkészülte után, miután a berek vize lecsapolódott, s az így szárazra került terület rétté vált (mely az uradalom tulajdon lett), kezdtek el a lakók jobban földműveléssel foglalkozni.

A szőlőültetést azonban régóta gyakorolták, s hogy isten iránti buzgalmukat is kimutassák, a szőlőhegyen kálváriát alakítottak ki fakereszttel.

A betelepült német ajkú lakosok a korábbi tevékenységük mellett bevezették a szántóföldi növénytermesztést, a szarvasmarhatartást. Fejlett gazdaságot alakultak ki.

1848 előtt úrbéri község volt, ezt követően 1871 után nagyközség. Kialakult a helyi feldolgozóipar is, volt gőzmalom, gőzfűrésztelep, cementárugyár, szeszfőzde.

A kézműipart a kőművesek, ácsok, asztalosok, cipészek, szabók, borbélyok, csizmadiák, kovácsok és egy bognár képviselték.

Mivel foglalkoztak a kurdiak?

Természetesen zöme mezőgazdasággal. 1852. előtt jelentős volt a dohánytermesztés, azonban a dohánymonopólium bevezetését követően az évi 1000 mázsa termelés visszaesett évi 300 mázsára. A németek általában nagyobb birtokokkal rendelkeztek, mint a magyarok. Máyerék, Bayerék, Krémerék, Spielék talán 100 holdas birtokkal is rendelkeztek. A magyarok és a németek többsége 8-10-20 holdas középparaszt volt. A „pógárok” mellett sokan voltak a nincstelenek, 1858-ban hivatalosan 3 szegényt tartottak nyilván Kurdon, és 1-2 holdas törpebirtokkal rendelkező napszámosok zsellérek, uradalmi summások, részesaratók, többen gazdagabb házaknál voltak szolgálégények. Természetesen itt is minden zsák a maga foltját kereste, vagyis a magyarok magyar napszámosokat, a németek németeket alkalmaztak. Azért kivétel is akadt szép számmal. A summások ősszel egész szekérderék gabonával tértek meg a pusztákról. A kevesebb földterülettel rendelkezők haszonállatokat neveltek. Tömöttfalu és vályogházak mellett szép, tágas téglából épített istállók feszelegtek. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a kurdi földek aranykorona értéke hatszorosa volt egy-egy szomszédos faluénak. Meg aztán sokat nyomott a latba a több mint százholdas szőlőültetvény, amiből jó, ha ma tizede terem. Aztán volt a faluban vagy harminc iparos, legalább annyi vasutas, és a havi fix ugyancsak éreztette jótékony hatását.

1856-ban Sakovicz Salamon kurdi mészáros is csatlakozott azon izraelita mészárosokhoz, akik beadványt nyújtottak be a megyefőnökhöz a szekszárdi céh által megtagadott mesterlevelük kiadása érdekében, mert a mesterlevél nélkül se legényt, se segédet felvenni nem tudnak, és így a közönség ellátása akadozik.

Az 1941-es népszámláláskor már a magyarok arányszáma is nőtt valamelyest, a németek közül vagy 120-an vallották magukat magyar nemzetiségűnek és magyar anyanyelvűnek. Az sem igen fordult elő, mint Gyulajon és más falukban, hogy a

gazdagabbak egy köcsög aludtejjel vagy egy szakajtó dióval fizették volna ki a napszámosokat.

Kurdon nem is voltak szinte igazán szegények, akiknek a mindennapi megélhetés komoly gondot jelentett volna. Legeltetési társulat, Erdőbirtokosság, Tejszövetkezet, községi pálinkafőzde részvénytársaság alakult. Futura vállalat alakult a termény jobb értékesítésére. A Tejszövetkezet 1900. november 18-tól működött 157 taggal. A 288 tehén 1902-ben 192.000 liter tejet adott, ami 19385 korona bevételt eredményezett a Szövetkezetnek. A legkisebb napi teljesítmény 119 liter, a legnagyobb 876 liter volt.

A falunak még hivatalos koldusa is volt, Liti Ádám nevezetű, akinek rendszeres kolduló útján minden háznál, kijárt az egy kanál liszt, egy evőkanál zsír, néhány szál gyufa, vagy pipadohány csuta, vagy ezek híján 2 fillér.

A Varga-féle hengermalom (most dobozüzem) fölötti utcában a malomtulajdonos lakása feletti telek gyermekkorom idején szintén Varga Béla tulajdonát képezte. A főmolnár, Rózenfelder Károly lakása volt benne. Akkor a horhóig ez volt az utolsó ház. Az akkor üreg foghíjra azóta két új ház épült: Balaiéké és Baloghéké. Fönn a Baloghék kertjében áll egy falmaradvány közvetlenül a horhó mellett, körülbelül vele szemben a horhó vízfolyás felőli partján valószínűleg egy nagyon régi gabonaverem kiégetett fala látható. Itt lehetett a falu régi vizimalma, amit valaha a Takácsék szőlőjében levő egykor még nyilván bővebb vizű forrás hosszú mederben összegyűjtött vize hajtott. Az utóbbi évszázadokban nyilván száradási folyamat megy végbe, mert mára legalább tucatnyi forrás kiszáradt.

A szőlőhegyi földek általában a falusi gazdák tulajdonában voltak, a szőlők és gyümölcsösök is. A présházak meg voltak számozva és legtöbb már az én gyermekkoromban megvolt legalább száz éves. Ebből és megművelt szőlők kapálása miatt kialakult teraszok több méteres szintkülönbségéből arra következtettek, hogy a szőlőművelés legalább ezeréves múltra tekint vissza.

Statisztikai adatok szerint az 1941-es népszámlálás alapján a falu lakosainak száma ekkor ért a legmagasabb pontra. Elérte az 1908 főt. Ebben az időben a falu kútjainak többségére ki volt téve a „Nem iható” tábla, gondolom azért, mert a mezőgazdasággal foglalkozók voltak többségben, és szabálytalan trágyadombkezelés miatt a kutak (kerekeskutak) többségéből csak nitráttal fertőzött víz volt nyerhető. Az ivásra szolgáló vizet három mélyfuratú közkútról hordták vödrökben és kannákban. Még hajmosáshoz és mosáshoz is, mert ezek vize sokkal lágyabb az udvari ásott kutak vizénél. Azt nem mondom, hogy hellyel-közzel ezeknek a vizét nem itták. A mélyfuratú kutak más-más céllal létesültek. A főszög és a gyulaji utca nagyrésze a Bayer-kutat használta, melyet a jelenlegi téesziroda kertjében olajkutatási céllal mélyítették, de olaj helyett iható víz tört fel a mélyből. A „malom” kutat a jelenlegi Dobozüzem mellett furatták a gőzmalom gőzgépének vízellátásához és a gabonamosáshoz nyertek még elegendő vizet. Nem gátolták meg, hogy a szőlőhelyiek ivóvízként, a falusi gazdák hordószám lovaskocsival a hegyre hordják permetezővíznek, és hordómosás céljára. A harmadik ártézi kutat már egyenesen az ivóvíznyerés céljából furatták egy egészséges ivóvízprogram keretében. Körülbelül 1938-ban fúrták és Rajniss Ferenc politikus avatta fel. Ezért kapta a „Rajniss kút” elnevezést, de a nép nyelvén csak „ártézi kút” maradt. Ez a kút a falu közepén Kellerék előtt a Kapinya bolttal szemben csordogált egy másfél méter mély lépcsős

gödör mélyén. A lakosokat léckerítés óvta a beleseséstől. Ez a kút körülbelül 10 évig működött, azóta már a másik két fúrt kút is kiapadt, ez igazolni látszik az aszályosodással kapcsolatos elképzelésemet. (Lásd a szőlőhegyi források a Kapos partján buzgó források és Szentkúti forrás, valamint a halastavat hajdan tápláló patak teljes kiszáradása.)

A háború előtt a szőlőtermelés nagyon fontos és „kiterjedt” volt. Szőlőültetvények borították az egész domb mindkét oldalát, tetejét, a csigáskúti völgy keleti lejtőjét, a lázi házaknál kezdődő lejtőt egészen a mucusi útig a „Puskásnak” nevezett szőlőhegyi dűlő és az „Iván árok” oldalán. Ennek ma 70 százaléka kiveszett. Minden család igyekezett szőlőterületre tenni és évente 10-40 hektóliternyi bort termelni, amit aztán az év folyamán a család rendszerint búcsú idejére el is fogyasztott. Ilyenkor került sor az augusztusi, szeptember eleji „előszüretekre”. Minden présházon volt két szög az ajtó jobb és bal oldalán. Ezek valamelyikén egy kampó függött, amit a csősz köteles volt minden nap az egyik oldalról a másikra átkasztani, ezzel bizonyítva, a présházak naponkénti látogatását. A szőlőkhöz olyan célszerű úthálózat vezetett, amelyen minden területhez kocsival is el lehetett jutni, másrészt külön utak szolgálták a felfelé és lefelé irányuló közlekedésre. Ahol ez nem volt megoldható, ott kitérőket létesítettek. Így kerülték el hogy meredek lejtőn a kocsik szembe találkozzanak egymással. Az utak karbantartására az előjáróság jelölt ki napot és ezt dobszó vagy a csősz közreműködésével közhírré is tette.

Rózenfelder halála után 1954-től Nieder Mátyás lett a főmolnár. Nemcsak a falu népe, de a környező községek családjai is a kurdi gőzmalomba hordták az örletni való terményeiket. Már korán reggel lovaskocsik sorakoztak a malom udvarán búzás zsákokkal megrakodva. Aratás után az emeleten lévő raktárban tárolták a búzát, mivel ebben az időben még nem volt szárító a helyi tsz-ben dolgozó asszonyok lapáttal forgatták a terményt -akár éjjel-nappal-, nehogy az begyulladjon. Az udvarról még be nem raktározott, összekupacolt terményhegyek a falu gyerekeinek nyújtottak csúszdapályát.

A kocsikról a zsákokat a fiatal segédek Hörnyéki Gyula, Frezik Ferenc, Kiss Jóska a malomba vitték és tartalmukat a garatba öntötték, innen a kanalas felvonó szállította a búzát a harmadik emeletre ahonnan lecsúszdázott az örletőbe. A lisztet ezután bezsákozták, és az udvaron, akár egész nap is várakozó lovaskocsikra, 1961-től Hoffer gépkocsikra rakták.

A malom 1959. őszeig működött, majd 1960. telére Teierling János gépész legnagyobb bánatára a gépeket is leszerelték. Ezt követően 1966-ig cseretelepként és községi darálóként működött: búzáért lisztet kaptak az emberek a beszállított termény sikértartalmának megfelelően.

A malom vázát 15 méteres 60x60 cm-es fa gerendák alkották, és nagy részt fával volt borítva. Ebben a környezetben sajnos a patkányok is megtalálták a helyüket. A főmolnár gyermekének, Nieder Istvánnak nagy élményt jelentett amikor megjelent a „görényes” ember 8-10 állatával és megkezdődött a patkányvadászat.

1967-ben indították be a még ma is működő és többeknek munkahelyet nyújtó dobozüzemet.

Állattenyésztés

Legalább százra tehető a faluban a lófogatok száma. Ezeknek patkolásáról legalább hat kovács gondoskodott. (Schüszler Péter, Bósz András, Szigeti István, Márton János, Löffler György és külön Löffler József.) Ezek mind iparendéssel és cégtáblával rendelkeztek. Ezen felül lakatosként és ezermesterként működött Stéhli Ádám, akinek az apja volt az egyetlen szíjártó, vagyis lószerszámkészítő.

A községben a szarvasmarha-tartás volt a legfontosabb gazdasági ágazat. Nem volt elképzelhető parasztporta, vagy kiegészítő ágazat marhatartás nélkül. Kizárólag a bonyhádi pirostarka fajtát tenyésztették. Általános volt a fogatolt (jármos) ökrök használata. A szegényebb gazdák rendszerint a teheneket használták igásállatként. Szamar csak egy fogat volt a faluban. Gazdája ki is érdemelte vele a „szamaras Apaceller” nevet. A szőlőhegyi kártoló is csacsi segítségével űzte mesterségét: a szobában működő kártológépet a csacsi az udvaron levő járgány segítségével hajtotta. Jelentős volt a tejtermelés. Az asszonyok, menyecskék, lányok tejeskannában vitték a tej javarészét a Községi Tejszövetkezetbe, ahol Balogh bácsi vette át és nagy részét szeparálta, az ennek nyomán visszamaradó sovány, úgynevezett „hajtott tejet” a gazdák olcsó takarmányként vitték a malacoknak. A tejeskannák többsége ártézivízzel megtöltve vándorolt haza.

A juhász (Strikinác György) naponta kihajtotta a sok száz egyedből álló cigája-, majd a későbbiekben divatos merinói fajtát.

A főleg mangalica disznókat Károly bácsi, majd Fata József vigyázta.

A marhákat akkoriban nem hajtotta ki csordás. Belterjesen istállózták őket, csak a sarjú-lekaszalása után terelték ki a kaszálókra és rétekre. Többnyire gyerekek őrizték őket. Akkoriban a faluban levő tehenek száma legalább 500-ra tehető.

A fogatolt tehenek nagyon kevés tejet adtak ugyan, naponta nem többet másfél-két liternél, de munkájukra szükség volt.

A faluban volt kétszáz ház, ahol libákat is tartottak. Ez huszasával legalább négyezer libát jelentett. Mind hófehér volt és piroscsőrű, ráadásul úgy röpültek, mint Nils Holgerson Márton Lúdjá. Ha délelőttönként nagy gágogással és nekifutással felszálltak, impozáns látványt nyújtott, amint a templomtornyot megkerülve felhúztak a szőlőhegyi libalegelőre, vagyis a vásártérre. Aztán itt gyöpültek egész nap, meg szedreztek és ettől berűgtak. Ilyenkor mókás képet mutattak. Estefelé visszaindultak a faluba, és ha még tartott a szedermámorból, a járókelők közül egy-kettőt feldöntöttek a csarnokba igyekvő menyecskék közül. Útközben sokan leszálltak a Kaposra, a gazdájuk Csibrákig, Csurgóig is elment értük. De nem volt vész, legtöbbször másnap hazataláltak.

Sokan kacsákat is tartottak a cifratollú, kunkorifarkú fajtából, melyek éppen olyanok voltak mint a tőkés réce, csak egy kissé nehezebbek.

A négyezernyi libát évente kétszer, amikor megkezdtek a vedlést, megfosztották, „megkopasztották” pehelytollaiktól, ami részben a duzzadó párnákba, dunyhákba került, részben vándorkereskedők vásárolták fel, akik többnyire tányérokka, lábassal fizettek az áruért. Ilyen tojásos zsidó járta a falut *uá, uá* kiáltásokkal csalva kocsijához az asszonyokat, akik eladó tojással rendelkeztek.

Mesterségünk címere...

Volt a községben két magyar *kocsma*, ezek közül Vargáéké a sorompón túl, Kovács Ferkó bácsié az „Ulicskában”, a mai Kultúrházzal szemben. A néhai „hercegi kocsmá” tulajdonosa a német Gründner Marci volt, akinek édesapja Gründner Gyuri bácsi volt a leglátogatottabb hentes és mészáros. Rajta kívül volt egy magyar hentes is, a többnyire böllérkedő Sajgó Pista bácsi.

Volt egy sereg *bolt* is: a falu közepén Kapinya Miska bácsi, vele szemben Wurm Jenő boltja, az Ulicskában Kovács Treszka nénié, a Kapos-híd mellett Schüzler Ádámé, az emeletes csendőrlaktanyával szemben Gutheil János bácsié, a Szőlőhegy közepén Herbst János nyitott boltot, s korábban boltja volt még Szabó Irma apjának (a napközivel szemben), és Alszög déli végén Magyar Juli néninek.

Apaczeller *asztalos* a gyulai utca elején lakott, Feld a mai vasúti kocsmá helyén, Asztalos Péter bácsi pedig a Szőlőhegy vége felé. Amrain asztalos a Rózsa Sándor utca végén.

Három *borbélyra* dolgozott falunkban: Witzl Ádi bácsira, aki a gyulaji utca elején lakott. Famulusa volt Stefán Ádám, aki a Szőlőhegyen működött és Magyariek boltja mellett Kovács István, Erdélyből menekült Antók János.

Suszter egy volt, Rákóczi (Kult) Ferenc, akinek a műhelyében vagy féltucat segéd dolgozott, köztük Rajczi János bácsi, Gáspár Feri bácsi, Schönfelder, és valamilyen Feri meg még egy-két inas. Most jut eszembe Ferit Laufernek hívták.

Kádár volt Jéhn Konrád és azt hiszem Galbavi Péter.

Volt Marosi és Bazsonyi *bognár* is.

Klopfer és Schüzler Mátyás *ács* volt. Ez utóbbi sántasága miatt nem igen dolgozott. Suldtisz bácsi *lakatos* volt, a Samu bácsi *kéményseprő*, míg Mayer Mihály családjában volt *ács* is, kötődés és takács is.

Valóságos unikum volt a *pálinkafőzés*. Októbertől ápriliséig éjjel-nappal folyamatosan működött váltott személyzettel. Ez a szőlő- és gyümölcsstermesztésnek volt köszönhető. Minden háznál volt „szivás”, vagyis szilvás- a mainál tízszer nagyobb volt a szőlőterület, és minden szőlőben volt gyümölcsös. Így tehát a törkölytermés is nagyon jelentős lehetett. A főzde részvénytársasági formában volt és folyamatosan működött még az orosz megszállás idején is. Olyan „professzorok” öregbítették a pálinkafőzde hírnevét, mint Kapinya Mihály, Fábíán Miska, Hajdu Márton. E sorok írója később sióagárdon is találkozott kurdi főzetű pálinkával.

A sárgaföldes gödör

Két helyen is volt sárgaföldes gödör. Az egyik a temetőtől a Horváth János (ma Niklai Ferenc) házáig ér és végig benyúlik a kertek alá. Innen kibányásztak vagy 100.000 köbméter homokos lösz. Innen termelték ki a falu 400 házának tömés és vályogfalát. Az utolsó tömésfalú házban ma Balla László lakik. Készült 1942-ben. Rengeteg istálló és birkaóll, baromfióll kikerült belőle az elmúlt évszázadok alatt. Ki tudja mikor, cigányok is költöztek a kiterjedt föld helyére. Valaha ők vetették a sárgödrökből a vályogot. Így ragadt rájuk a Sárközi név. A földbánya időközben kimerült, s az élelmes Sárköziek áttértek a lókupeckodásra.

Az újabb sárgaföldes gödröt aztán a mai Damjanich és Vörösmarty utca végében nyitották a víztartály alatt, az állatvásártér fölött. Amikor a legutolsó tömött házhoz innen hordták a földet, itt tartották a levante éleslövészeteket is.

Társadalmi szerveződések

Társadalmi igazgatás alatt állt az Erdőbirtokosság, a Legeltetési Társulat, a Tejszövetkezet, a Futura Terményfelvásárló Vállalat, az Önkéntes Tűzoltó Egyesület, melynek nevezetesebb parancsnokai voltak: Rózenfelder Károly, Stehli Ádám, Bíró József. Működött még Katolikus Ifjúság, ahová lányok és fiúk egyaránt járhattak, ahol általában hétfő esténként a helyi tisztelendő Úr és a főjegyző felesége magyar nótákra tanította a '40-es évek fiataljait, Legényegylet (KALOT), Leányegylet főző-, hímző- és varrótanfolyamokkal, német olvasókör, majd jogutódja a Volksbund, és bizonyos időszakonként megrendezték a falu összes gazdája számára az Ezüstkalász gazdatanfolyamot, melynek jelvényét (volt aki hármat is) vasárnaponként mindenki büszkén viselte ünneplő ruháján.

Kaposi halászat

A szocialista iparosítás előtt a Kaposban nem szennyvíz csörgedezett, az íze, a vize iható minőségű volt. Az asszonyok szapulófával mostak benne, sekély vizében az állatokat fürdették. Az emberek maguk is fürödtek benne, különösen a gyerekek, aki szinte az egész nyarat a vízben töltötték.

A kurdi magyarok, főleg a szegényebbek rendszeresen hálóval halásztak a Kaposban. Merítőhálóval, kerítőhálóval egyaránt. Erre nyilvánvalóan évszázadok óta földesúri engedéllyel rendelkezettek, aminek a helyét a későbbiek során átvehette a hagyomány. Ez lehetett az oka, hogy a németek halászkodása nem volt szokásban. A németek erre savanyú a szőlő alapon azt mondták: a magyarok inkább halásznak, mert szeretnek dolgozni. Azért szegények. Bezzeg a németek gazdagok. Igaz, ami igaz, a németek között több volt a módos gazda, de több volt a szegény is. Elvégre ők kétszer annyian voltak.

Minden évben volt egy meghatározott idejű ünnepnap, amikor a kaposvári cukorgyár mosóvíztározóját kiöblítették és vizét a folyóba engedték. Ettől a halak mind elkábultak, és feljöttek a víz felszínére levegőzni. Ilyenkor a falu apraja, nagyja halászott, ki vékával meregetve, ki vasvellával partra dobálva, ki pedig csak pusztá kézzel fogta a szép pontyokat, harcsákat.

Halastó

A kurdiak nagyobb része ma már nem is tudja, hogy valaha falujában is volt halastó, mégpedig nem is akármilyen. Tulajdonképpen ma is jól látható a három medence, Lázon túl a szentkúti völgy kaposi rét felé kitárulkozó végében. Vizét a szentkúti forrásból és a völgy közepén folyó patakából nyert, míg mindkettő ki nem száradt. Azóta a gátjai átszakadtak, vize elfolyt. A negyvenes években még volt a fűzfák és nádas között akkora tómaradvány, ami több mint másfél méter mély volt, és felszínén

többnyire vadkacsák úszkáltak, és volt benne annyi kárász, hogy fél óra alatt bárki kihorgászhatta a vacsoráját.

Ha egy kurdi embert megkérdeztek, hogy hova megy, fondorlatosan válaszolta: „Mucsiba halért, Csibrákra papért”, mert hisz mindkettőt csak Kurdon kaphatta meg: halat is, papot is.

Az 1848-ban befejeződött nagy népvándorlás után a földosztás, az új élet megindulása és az ezzel járó napi gondok jellemezték a falu életét. 1959-ben megalakult a helyi termelőszövetkezet, kezdetben még nem rendelkeztek a föld megmunkálásához szükséges gépekkel (a dalmadi gépállomás nyújtott ebben segítséget). A '60-as évek elején lehetőség nyílt arra, hogy egy traktort vásároljanak, amelynek használója Sándor József volt. A termelőszövetkezet kisebb törésekkel, de erősödött, meghatározója lett a helyi foglalkoztatásnak. Nem volt munkanélküli lakója a községnek.

A Termelőszövetkezet

A *Kurdi Új Élet Mezőgazdasági Termelőszövetkezet* az 1960-as évek elején a Csibráki és Dúzsi Szövetkezetekkel egyesülve jött létre. Területe ~ 2100 ha, amelyből ~ 1300 ha volt szántó, 400 ha rét és legelő, 400 ha erdő. Volt gyümölcsös és szőlő telepítés is, de a termőtalaj alkalmatlansága miatt ezek a művelési ágak néhány év múltán megszűntek. Hasonlóan sikertelennek bizonyult a szántóföldi és növényházi zöldség és virágtermesztés is.

A dolgozói létszám

A 60-as évek elején 300 fő fölötti foglalkoztatott egyrészt szövetkezeti tagságokból, kisebb részben alkalmazottakból tevődött össze, amely létszám fokozatosan csökkent a Szövetkezet megszűnéséig, amikor kb. 150 dolgozónak szűnt meg a munkahelye.

Tevékenységi körök, üzemágak

Kezdetben kézi és fogatos művelés jellemezte a növénytermesztést. Kukoricát 500-600 ha-n, búzát 300-400 ha-n termesztettek, a többi területen változó arányban cukorrépat, burgonyát, zöldséget, repcét, mustárt ültettek.

Állattenyésztés

Kb. 30 fő munkás a Tsz területén kialakított istállókban 200-250 db tehenet és naposmalacot nevelt, melyek létszáma az 1985-ös megszűnésig folyamatosan csökkent.

1968-ban a kurdi növényház, majd a csibráki major épületeinek tojóházzá alakításával beindult a baromfiágazat. Az Újmajor létesítésével, a kurdi 44.000 db-os tojóház megépítésével és egy kurdi tehenistálló átalakításával fokozatosan a Szövetkezet legjelentősebb ágazatává vált, ahol mintegy 50 fő foglalkozott a jérceneveléssel, és a tojótyúk tartással.

Foglalkoztatás

A 60-as évek major dolgozói létszámának csökkentését a mezőgazdasági termelés gyors korszerűsítése, így a gépesítés és a vegyszeres gyomirtás bevezetése idézte elő. Ez a két tényező 1968-70-ben feleslegessé tett kb. 30 lovasfogatot és 40 fő kézi munkást.

A kertészeti ágazat megszűnése 50 személy elbocsátását jelentette.

Az új ágazatok szervezése volt hivatott a foglalkoztatást biztosítani, ugyanis a szövetkezetek alapszabályába rögzített kötelezettség volt a foglalkoztatás. Ez a kötelezettség azonban a 70-es végével, 80-as évek elejével fokozatosan megszűnt, magával hozva a nagyszámú munkanélküliséget.

Az 1989-es rendszerváltás újra komoly változásokat hozott. A kárpótlások beindítása a termelőszövetkezet tevékenységét szűkítette, de sok ember vált az iparban dolgozók közül is munkanélkülivé.

Oktatás

Iskola

A kurdi iskola eredetileg a templom mellett, attól délre épült a község által építve 1834-ben, mint egytantermű maradt 1879-ig, ez évben, július 25-én a régi uradalmi vadászlak teljesen elpusztult a tűz által, annak a hozzátartozó belteleknek örök áron az uradalomtól (mely azelőtt is szándékoztatott,) javaslatba hozatván, sikerült is; így az új telken, amely csak iskolai célokra fordítható, a vételi szerződés szerint két tantermű iskola épült, a kántortanító-, és egy tanítónőlakással. Boldogult Bella Zsófia úgy intézkedett végrendeletében, hogy a hagyatékából fennmaradt összeg kétharmada legyen a templomé, egyharmad része pedig adassék a községnek, mint iskolafenntartónak, iskolai célokra. Így kapott a templom 1.718 forint 28 krajcárt, a község pedig iskolai célokra 850 forint 14 krajcárt. Amikor pedig a két tanterem is kevés lett, 1893-ban egy harmadik tantermet is hozzácsatoltak egy szobával az osztálytanító részére. Azóta három tanteremben folyik a tanítás. A régi iskolaépület eladták.

A kurdiak kántorügyben ragaszkodtak a hagyományokhoz: Bene Lajos után az ezredforduló táján Gyomlai (Gasch) József lett a kántor, aki szintén német származású volt. Sajnos 1917-ben meghalt vérmérgezésben, hamarosan, 1920-ban felesége (Győrffy Sára) is követte. Ő utána következett Bene Béla, akinek létében bizonytalan vagyunk, nem tudván ugyanis ő volt-e az a „Béla lehre”, aki tudomás szerint öreglegényként egyedül lakott. Hobbija volt a vadászat, és puskája csövét a díványából kihúzott afrikai, kóccal tisztogatta, úgyhogy a mindenünnen kilógó rugókon kellett aludnia. Őt aztán Stark József (?) követte a kántori pályán, aki teheneket is tartott az iskola alsó (gazdasági) udvarán akkoriban még álló istállóban, mert a felesége tüdőbajos volt, akinek az orvosok ammóniás levegőt javasoltak, ezért szegény asszony az istállóban aludt. 1932-ben kántorrá választották Gálos Mihályt, aki Geiskopf néven német családban születvén megfelelt a kurdi kétnyelvű lakosság igényeinek. Helyettes kántorok voltak: előbb Furmann Ernő, majd Virág János bácsi (Witzl), aki hógyészi sváb- családból származván, szintén két nyelven tudta a miséket és egyéb szertartásokat produkálni. Ezen kívül, mivel az iskola ekkor már négy tantermes volt, Kotsis Margit, aki 1915-ben foglalta el állását, és a nála nem sokkal fiatalabb Winkler Józsa voltak a négytanerős iskola tanítói. Stark tanító távozása után Kotsis Margit lett az igazgató. Katonás rendet tartott, de emellett az egész életét az iskolának szentelte. Évente színdarabot rendezett még nyugdíjas korában is. Ő festette a díszleteket, tankönyvínség idején, például háborús években lediktálta a tananyagot, reggelenként, „nulladik órában” beosztott részletekben felolvasta a tanulóknak a kötelező olvasmányokat, nyaranta külön foglalkozott a továbbtanulni készülőkkel, akik nyelvtanból még a főiskolai vizsgák során is az elemiben tanultakra hagyatkoztak. Szívesen fogadták akkoriban a kurdi tanulókat a gimnáziumokban, polgári iskolákban. Maximálista volt mindenben, és nem várta el az emberektől, hogy ezért szeressék is. Elégedett volt azzal, hogy respektálták. Történelminek bizonyult ifjúkori cselekedete és következetessége, mikor a lányok „huszcopfos” hajkoszorúját naponta újra, meg

újra lebontatta. Ezzel elérte, hogy a falu összes lánya ne hetenkint egyszer (vasárnap reggelenként) hanem naponta fésülködjön és gyakrabban mosson haját. Választási lehetőséget csak annyiból adott, hogy egy vagy két copfot engedélyezett: azt is lehet koszorúba fenni.

Az anyák tiltakoztak és naponta visszabontották az újdivatú frizurát, és ezzel akaratlanul is elősegítették a tetüirtást.

De a legények bosszút forraltak. Elhatározták, hogy megverik a „vörös kisasszonyt”, aki postáskisasszonyoktól jó értesülésekkel és a katonatiszt bátyjától kapott lovaglóstorral felfegyverkezve, szép holdvilágos estén tartott hazafelé. Az iskola előtti ház kiskapuja mögül kuncogás hallatszott. Ekkor ugrott ki az első „merénylő”, de hogy végigszánott rajta a bőrrel befont acélvessző, rémületes ordítással vetette magát a szerüskert irányába menekülő társai után.

Ez az eset még az első világháború idején történt, és soha többé nem ismétlődött meg. (Kotsis Margit 1892-1976). Kotsis Margit tanítónő emlékére Kurdon utcát neveztek el róla a 1990-es évek elején.

Az iskolaépületet a község a kegyuraságtól vette a kántorkerttel és az iskolakerttel együtt. Ez addig, vagyis legalább a kiegyezésig az Eszterházyak erdészháza volt. Addig a falu iskolája a község háza mellett, a mai kisiskola és napközi otthon helyén működött. A közbülső időszakban a kitelepítésig a Schmidt-Szontág család lakta és britokolta.

Az iskola ügyeit a főigazgatói tisztet is betöltő plébános által vezetett iskolaszék intézte. Az ő felügyeletük alá tartozott a megválasztott iskolaigazgató, a kántortanító, és ezenkívül két tanító. Az iskolaépület karbantartásáért, fenntartásáért a községi előljáróság volt a felelős. Ők fizették az iskolasöprőt, gondoskodtak a téli tüzelőről. A fa fölfürészelése és a mindennapi fűtés a falusi csósz téli feladata volt. A hegyi csósz a szőlőhegyi présházak őrzésével volt elfoglalva.

Az 1960-as években bővítik – a kis iskolában is tantermeket, tanárit, konyhát, ebédlőt alakítanak ki – és az 1980-as években korszerűsítik iskolánkat.

Korábban Csurgón is önálló (alsó tagozatos) iskola működött egy tanítóval. Itt tanított Váradi Józsefné, Varga Mária és Stéhli Margit néni is.

Igazgatók:

Gyomlai József – 1917-ben Kurdon halt meg, korábbról nincs adatunk. Az ő síremlékét megtaláljuk a temetőben a Kápolna mellett balra.

Stark József

Kotsis Margit

Barth Etelka

Medve Zoltán

Szegedi Margit

Gálos Béla

Rédei Kornélné

Gálos Csabáné

Erdélyi Melinda

Lencse Sándor
és jelenleg Farkas Sándor

Óvoda

Az épület kb. 100-120 éves lehet.

A létesítés időpontjáról nincsenek pontos adataim, de Haumann Erzsébet adatközlő (1898-ban született), emlékezete szerint 1903-ban járt ebbe az óvodába, már ez idő előtt is Schröderné volt az óvónő, egy vasutas felesége, aki Csibrákról járt naponta Kurdra.

A kurdi óvodát a községi előljáróság létesítette 1924-ben állami ösztönzésre és állami támogatással gróf Klebelsberg Kunó vallási és közoktatásügyi miniszter működése idején.

Ő volt az, akinek rendeletére megszerkesztették az első magyar ökumenikus imát. A kurdi óvodások vallásra való tekintet nélkül minden nap ezzel a közös fohással búcsúztak el az óvónéinktől:

„Mennyben lakó jó Istenünk,
tekints reánk, maradj velünk.
az ég, a föld telve veled,
dicsértessék a te neved.”

Az már kuriózum, hogy csak egy-két egykori ovis jött rá már felnőtt korában, hogy az a sor, hogy „az ég, a föld telve veled” tulajdonképpen jelent is valamit, mert annak mélyebb értelmét óvónéni soha senkinek el nem árulta.

Az óvoda épülete a templom mögött a segédjegyzői lakás kertjéből kiszakított telken kapott helyet a Kapos fölé emelkedő löszdomb peremén. Minden oldalról sűrű drótkerítés vette körül, s az alatta ásott lyukakon át kibújva a gyerekek nyáron is vígan szánkáztak lefelé a löszparton.

Egyik adatközlő szerint a célszerű kijáratokat a gyermekek kutyás és nyulas játékokat játszva, már jóelőre kiterelve öntevékenyen elkészítették. Ha valaki netán szökni próbált, azt az egyetlen 16-18 éves „dajka” rendszerint rövid, de heves üldözés után megfogta. Azért a néhány pofonért senki sem reklamált.

1940-ig az udvaron semmiféle játék nem volt, erre a célra favágás helyén visszamaradt faforgácsok szolgáltak: az udvar letaposott löszös homokjába csak ezek segítségével lehetett akkora lyukat ásni, amelyekben kényelmesen elfért a kutya, nyúl vagy csósz szerepét játszó gyermek. Ezeket a lyukakat forró nyár idején a bőven sarjadó akáchajtásokkal befedték, beárnyékolták.

Szaladgálni sem igen volt szabad. Hamar mérsékletre intették a hevesebbeket, esetleg sarokba is állították. Kinn a szabadban más büntetés nemigen volt szokásban.

Az óvónéni a fal mellett egy széken ülve az évenkénti egyetlen alkalomra, a júniusi „óvodaviszóra” minden gyermeknek betanított az év folyamán egy-egy verset.

Egyik vers például így hangzott:

„Pitypang”
Kis aranypénzek estek a kertben,
Pitypangvirág nyílt a bársony gyepben.

Ősztől tavaszig az esős napokon az épületben tartózkodott mindenki. Az egyetlen csoport létszáma 40-60 fő között ingadozott mindössze két személy felügyelete alatt.

Az óvodaépület egy kis előtérből állt egy téglából rakott tűzhellyel, melyen télen a szegénysorsú –többnyire szőlőhegyi- gyermekek számára ingyentejet forraltak, innen nyílt egy parányi kellékraktár az óvodavizsgáláshoz szükséges eszközökkel, úgymint jelmezek, pilleszárnyak, zászlók, tündérekocsi, stb. (Mindez többnyire drótból és krepppapírból készítve.) A nagyteremben egy cserépkályha, egy asztal és egy tonett-szék volt. Ha netán vendég jött, az óvónéni is állt. A berendezés többi részét a tűzifa céljára szolgáló fagurigák és az iskolatermek felújítása alkalmából kiselejtezett padok lehasogatott deszkái alkották.

Ezek igen praktikusán kettős feladatot láttak el.

- 1.) A gurigákat a fal mellé állították egymástól megfelelő távolságra, ilyenkor a selejt-deszkák ülődapul szolgáltak. A gyermekek ezen ülve hallgatták a mesét, énekeltek, vagy egyszerűen csendben ültek „lakatot a szájra, lábakat össze” vezényszóra.
- 2.) A „lehet játszani” varázsszóra a gurigákból és deszkákból kocsik, ágyuk, autók, röplőgépek, vonatok lettek, és a lárma óriási.

Por viszont nem volt, mert a padlót rendszeresen olajozták.

Azt mondani sem kell ezek után, hogy a téli ingyentejen kívül semmiféle szervezett étkeztetés és fektetés sem volt. Mindenki kis óvodás táskában vagy tarisznyában vitte magával uzsonnáját, amit 10 óra tájban elfogyaszthatott.

Déli harangszókor „vége volt az óvodának”.

Az első óvodai célra készült gyermekméretű, zöldre mázolt, hosszú támlás padokat 1941. telén készítette Apaczeller Ádám helybéli asztalosmester, s a nyuszika húsvéti ajándékkul hozta a gyerekek számára. Ez jelentette a 17 évig tartó „kuglikorszak” végét. A komolyabb érdemi változásokra még hat évig várni kellett.

Amit eddig a kurdi óvoda működéséről elhangzott szinte paródiának tűnik. Egészen biztosra vehető, hogy főleg városokban, de más falvakban is korszerűbb berendezéssel és módszerekkel működő óvodák is voltak, hiszen a Budapesten, Hódmezővásárhelyen, Sopronban és Kalocsán működő óvónőképzőkben a kétéves tanévet már 1926-ban három évre emelték, plusz egy negyedik gyakorlati évvel kibővítették.

Ezzel szemben Kurdon 1924-ben egy vasúti pályamester felesége képesítés nélkül lehetett óvónő. Kétévi működése után Pelzcer Jánosné (Etelke óvónéni) ugyanezt az állást gyermekgondozói végzettséggel nyerhette el, s nyugdíjba vonulásáig, 1947-ig zavartalanul be is tölthette.

1947-ben döntő fordulat következett az óvoda működésében: fiatal, lelkes, képzett óvónők jöttek, s az iskola vezetése vette át a munkáltatói felügyeletet. 1950-ben az óvoda összes dokumentumát átadták a Tolna Megyei Levéltárnak.

Az 1950-es évek után Hajcsár Klára, Berta Mária nevezetű óvónők dolgoztak az óvodában.

Ilonka óvonéni 1955-től 2 csoporttal dolgozott már 1-1 óvónővel és sok gyermekkel (sokszor még 84 gyerek is járt egyszerre óvodába, mivel ekkor történtek a tagosítások és sok egyéb változás társadalmi szinten.)

1955-ben még itt dolgozott Kremó Vera néni, aki az óvoda vezetője volt egészen 1966-ig, ekkor költözött el a faluból.

1959. augusztus 1-én képzett lelkes óvónő érkezett a faluba Lőrinc Gyuláné (Marka néni) személyében, aki egészen 1966-ig óvónőként, majd nyugdíjba vonulásáig 1992. november 1-ig mint óvodavezető sok képesített és képesítés nélküli kollégát irányított. (Merczel Ágnes, Szilágyi Erzsébet, Czink Józsefné, Váradi Anna, Mágocsiné Kovács Márta, Harmati Józsefné, Pecsét Gézőné, Kovács Erika, Schmidt Gyöngyi, Turiné Nagyréti Györgyi és még egy-két képesítés nélküli pár hónapos időre, egyesek helyettesítése miatt.)

1970-es években már 3 óvónő dolgozott időbeosztással.

1978-80-as évektől pedig már 4 óvónő foglalkozott a két csoporttal.

Jelenlegi állandó létszám 1992. november 1-től van, amikor Lőrincz Gyuláné nyugdíjba vonult és Harmati Józsefné lett az óvodavezető, aki egyben már a csibráki kihelyezett csoport vezetője is lett, mivel addig Csibrákon is külön óvodavezető volt. (Fügedi Olga személyében)

Óvónők:

Czink Józsefné 1970-től Kurdon

Harmati Józsefné 1974-től Kurdon

Turiné Nagyréti Györgyi 1978-től Kurdon

Dr. Alkonyiné Temessági Erna 1992-től Kurdon

Sass Tamásné 1991-től Csibrákon

Kollárné Farkas Ágnes 1996-től Csibrákon

1960-as évektől mindig 2 dajka segítette az óvónők munkáját. (Tarr Viktorné Rózsika néni, Rambala Istvánné Ilonka néni, Balai Józsefné Vera néni, Peti Józsefné Kati néni 1980-tól, Molnár Ferencné Hugi néni 1994-től)

1994-től a kihelyezett csibráki csoport dajkája Mátis Imréné Ancika néni.

A gyermekek létszáma változó: az 1970-80-as években 40-50 gyermekkel foglalkoztak, ez a szám a 1990-es évek elején 60-65 óvodásra emelkedett. Majd 2000-től csökkent és jelenleg 38-40 gyerek jár óvodánkba.

Úttörő mozgalom

Mint a legtöbb iskolában így községünkben is jól működött az úttörő mozgalom. Minden osztály egy rajt alkotott, ezen belül 2-3 órs dolgozott. Az órsók élén képzett

gyermekvezetők álltak és a rajokat lelekes osztályfőnökök vezették. A gyermekvezetőket Zánkán és a balatoni táborban képezték.

A rajok havonta, az őrök 2 hetente tartottak foglalkozásokat. Minden év májusában avatták fel a kisdobosokat (mindenkori 2. osztályosokat) és úttörővé a leendő 5. osztályosokat. Minden avatandónak volt avató testvére és szülője, aki ezen a napon nemcsak a nyakkendőt kötötte fel, hanem ajándékkal is kedveskedett, majd a csapat vendégül látta az ünnepeltek.

Kurdon Keszeli Zita, Siklósi Mária Szuprics János, Lencse Sándor követték egymást a csapat élén.

Minden évnek megvolt a maga programja, témája, de emellett kialakították és ápolták a csapat régi és új hagyományait: így minden év szeptember 29-én a pákozdi csata emlékére érdekes állomásokkal tűzdelt akadályversenyen vettek részt a gyermekek a közeli szőlőhegyen. Tavasszal pedig a Föld napja alkalmából a közeli erdőben túráztak, számháborúztak gyermekeink.

Minden évben ősszel és tavasszal hulladékot gyűjtöttek a csapat tagjai szülei, nagyszülei segítségével úgy, hogy több alkalommal is országos első helyezést értek el, így gyarapodott vagyonuk és a megye leggazdagabb csapatává vált a kurdi. Évi bevételük megközelítőleg elérte a 250-300.000 Ft-ot. A befolyt összegből sátrakat, kempingfelszerelést vásárolt a csapat vezetősége.

Később megkapták az iskola melletti épületet, melyet szülők-gyermekek segítségével csapatotthonná alakítottak. A munkában lelkesen dolgozott Horváth János, Egri Pálné, Bánya József és sokan mások. Hangulatos bútorral, fotelekkel berendeztek egy foglalkoztató termet, ahol a raj és őrsi összejöveteleket tartották a gyermekek, valamint kialakítottak egy játszobát, ahol biliárdozhattak, csocsózhattak és sok-sok társasjátékkal játszhattak az idelátogatók.

A Művelődési Házban tartották a közös karácsonyokat, ahol a mennyezetig érő karácsonyfára az osztályok saját kezűleg készítették díszeket, majd az ünnepség során 250-300 db csillagszórót gyűjtöttek meg az osztályok képviselői. Színvonalas betlehemi játékokat, műsorokat adtak a gyerekek és ekkor kerültek átadásra a karácsonyi ajándékok a versenyek eredményes helyezettjeinek, az elvégzett munka jutalmaként.

Nagyon vidám hangulatban zajlottak a farsangi karneválok, ahol 100-150 jelmezes vonult fel az akkor még a meglévő mozihelyiség színpadán, ahol a farsang hercege köszöntötte „népét”, a felvonulókat, a község lakosságát. A szülők rengetet tortát (volt olyan év, hogy 40 db-ot), süteményt hoztak, segítették a rendezvény lebonyolítását. Tombolatárgyként sokszor élő állatot, így pintyeket, kutyákat, de volt olyan is, hogy kismalacot sorsoltak ki. Ebben az időben került bevezetésre a zsákbamacska.

Felejthetetlenek voltak a majálisok, melyeken különböző ügyességi és játékos sportfeladatokban mérték össze erejüket gyermekek, felnőttek egyaránt. Különösen nevezetes volt az a '80-as évek közepi majális, melyen a falu 23 lovasfogata szállította

ki a Csigás-kúthoz a rendezvény résztvevőit, ahol egész napos közös programon vettek részt.

A programokban a szülőkkel közös vetélkedők, játékok, hangulatos összejövetelek szerepeltek. Felejthetetlen a Szabadság hajnala vetélkedő, melyet a Szabadságharc 140. évfordulójára rendeztek, ahol korhű jelmezekben jelentek meg a versenyzők. Kutattak, gyűjtötték az anyagot, melyből nagyszerű kiállítást rendeztek.

Csapat parkot alakítottak ki, ahova sok-sok rózsát, örökzöldet ültettek, de ide ültették el a ballagó nyolcadik osztályosok minden évben fájukat, melyet egy szikladarabon elhelyezett réztáblán feltüntetett nevükkel jeleztek. Azóta megnőttek ezek fák és egy idő után ez a szép hagyomány abbamaradt.

Felejthetetlen élményt nyújtottak a tanulóknak a 4-5 napos országjáró úttörős kirándulások, melyeken hazánk tájaival, de egyben a szomszédos országok nevezetességeivel is megismerkedhettek, így Krasznavorka várával, a Betléri kastéllyal, a Dobsinai jégbarlanggal, Ungvár nevezetességeivel. De elhelyezték az emlékezés koszorúját Kassán a csapat névadójának II. Rákóczi Ferencnek sírjánál is.

A kiemelkedő munkát végzett gyermekek 2 hetes nyaraláson vehettek részt külföldön, így jutott el Mongóliába Jung Zoltán, Franciaországba Gálos Csaba, Németországba Kurkó ALíz, Szuvjetunióba Stéhli Róbert és Szabó Katalin, valamint 40 gyermek tölthette a szilvesztert Krakkóban és ismerkedhetett 1 hétig a város és a környék nevezetességeivel.

Minden nyáron 10-20 gyermek Zánkán illetve a csillebérci úttörő nagytáborban táborozhatott, és az iskola tanulóinak 30-40% tölthetett 1 hetet a balatonfenyvesi táborban.

Helyben a szabadidős programok egész sorát kínálta a csapat és az iskola: néptánc, fúvós zene, tűzoltó-, lövész-, kézimunka-, báb-, irodalmi-, fafaragó-, citera szakkör, és 1978-tól napjainkig a 8. osztályosok részére szervezett tini klub várta a tanulókat.

A rendszerváltás után nevet változtatott a csapat, és 1991-től Siklós Mária vezetése alatt Gyermekek Baráti Köre néven folytatta munkáját: gyalogtúrákat szerveztek, sikeres gyermeknapokat tartottak, létrehozták a Barátunk a természet akadályversenyt. A '90-es évek közepén Tolnanémedi, Magyarkeszi, Gyöngyös iskoláinak közreműködésével megalakították a Gyermekek mosoly társulását, melynek rendezvényein kölcsönösen részt vettek a csapatok.

Egészségügy

Gyógyszertár

A kurdi gyógyszertár épületét az 1920-as években az Amerikában keresett pénzből épített Löffler József. Ekkor még az épület kovácsműhelyként üzemelt. A tulajdonos sokoldalú ember volt, az általa készített öntött beton síremlékeket a csibráki temetőben ma is láthatjuk. Sváb származása miatt kitelepítették Németországba, a 80-as években még élt.

A gyógyszertár alapításának története Gombik Ferenc nevéhez fűződik, aki 1948-ban meglátogatta lengyeli gyógyszerész rokonát Genszky Gézát (1894-1963), akinek akkor a napi forgalma 1-2 recept volt. Gombik Ferenc felajánlotta segítségét, beszélt Bérdy József kurdi jegyzővel, hogy a lengyeli gyógyszertárat Kurdra költöztetik. Így lett a kovácsműhely helyén patika, az emeleten pedig lakás. Gombik Ferenc megszervezte a lakás kifestetését, azonban az ÁVH másnap elvitte és 3 napra bezárták. Amint az később kiderült a szomszéd és a párttitkár feljelentette, mert engedély nélkül levette a falról a Sztálin és Lenin képeket, valamint a kirakott zászlókat. Ő hivatkozott arra, hogy festetni csak így lehet és be tudta bizonyítani, hogy a képeket újságpapírba becsomagolta, s ezek így nem károsodtak. Őt az ÁVH-s hadnagy szabadon engedte, és a feljelentőket felelősségre vonta.

1950-ben az államosításkor Genszky Géának el kellett hagynia patikáját, Szakcsra került. A szakcsi gyógyszerész pedig Kurdra jött. 1957-re a forradalom után konszolidálódott a helyzet, visszajöhetett alapító patikusunk, és elhunytáig dolgozott. Vele kezdett 1958-ban Fekete Ferencné Márta néni, aki takarítónőként és mindeneként 1987-ig, nyugdíjazásáig tevékenykedett. 1963-tól 1973-ig egy Budapestről jött volt kötszergyáros Gadányi Kálmán (1898-1973) vezette a patikát. 6 év alatt több mint 10 gyógyszerész váltogatta egymást a gyógyszertárban. Túri Tibor 1979-ben kezdte meg munkáját Kurdon. 1993-ban Szakályt fiókatikaként kapcsolta Kurdhoz. 1996-tól Natur Gyógyszertár néven üzemel a patika.

Fogorvos

1982. szeptember 21-én kezdte meg munkáját Kurdon dr. Alkonyi Csongor fogász Fábricsné Kis Gabriella asszisztens közreműködésével. Az akkor még a helyi és a szomszédos faluból érkező betegeket újonnan beszerzett felszereléssel látták el a Petőfi utcai rendelőben.

A rendszerváltás során a megüresedett Pártház épületébe költöztették a rendelőt, amely azóta is ott működik.

A 2003. nyarán üzembe állított új berendezésekkel a több mint 20 éve együtt dolgozó páros Kurd lakosságán kívül kb. 50 km-es körzetből érkező betegek sokaságát látja el.

Egyesületeink

Községi Önkéntes Tűzoltó Egyesület

Településünk „tűzoltó történetének” első levéltári feljegyzése egy 1891. július 23-án történt tűzfejskendő próbát ír le. E fejskendőt használták a XIX. Század végétől a falunkban élők, s úgynevezett köteles tűzoltóságot tartottak fenn, melyre az akkori megyei alispán kötelezte a településeket.

A férfiak közül a 20-40 év közöttieket tűzoltói szolgálatra kötelezték, s ez a rendelet még a századforduló után is érvényben volt.

Szervezetünk a KURDI KÖZSÉGI ÖNKÉNTES TŰZOLTÓ EGYESÜLET jogelőde a kurdi Önkéntes Tűzoltó Testület 1937. február 27-én alakult meg.

Fennállásának 66 éve alatt, mint az ország hasonló kis tűzoltó egyesületeit érték a politikai, gazdasági és társadalmi változások, melyek mély nyomot hagytak a mindenkori egyesületi tagok életében, s az emlékezetes tüzesetekkel együtt, nem felejtik el ezeket.

Ilyen fontos esemény volt az 1954-es év, amikor felépült a kurdi tűzoltó szertár, mely az 1950-es években modernnek számított, egy tűzoltó gépjármű és két lóvontatású szerkocsi befogadására volt alkalmas, a szerállításokat pedig iroda kötötte össze, ahova már a telefont is bekötötték. Néhány évvel később az akkori kocsis- és mozdonyfejskendők mellé egy Csepel-Garant gépjárművet kaptak a kurdi önkéntesek. Hosszú évekig Bíró József parancsnok vezetésével a jármű „robogott” ki a szertárból s vitte magával az oltóeszközöket és az oltókat a falu s a környék tüzeihez.

A hatvanas évek végén egy a tűzoltóságnál kiszolgált Niza gépjármű váltotta fel az addigra javíthatatlanná váló öreg szerkezetet.

Közben a mindenkori szorgalmas csapattagok sorra gyűjtötték az okleveleket a szakmai megmérettetésekről, melyek szinte ellepik a szertár falait. A szorgalmas elődök még külföldi versenyekre is eljutottak, s ott is becsülettel helytálltak. Egy ilyen versenyen ismerték meg őket azon német város lakói, akiktől később az ottani rendszerből kivont Mercedes és Opel szerszállító gépjárműveket kaptuk.

A nyolcvanas – kilencvenes évek centralizáló, önkéntes egyesületeket nem támogató nehéz éveit is sikerült az egyesületnek úgy átvészelnie, hogy nem került végleg lakat a kapura, mint a szomszédos /és sok más/ települések esetében. Szerencsére olyan emberek voltak ekkor az egyesület, és a település vezetői és tagjai, akik megőrizték, megmentették a falu ezen anyagi és „összetartó” értékeit.

A rendszerváltozás évei lassan, de meghozták azt a változást, hogy ismét felismerjék globális szinteken is, hogy szükség van a települések helyi tűzvédelmére, olyan formában, hogy mindenhol gyors segítséget lehessen nyújtani a bajba kerülőknek, s így van létjogosultsága az önként vállalt tűzoltó munkának is.

A Kurdi Önkéntes Tűzoltó Egyesület alapvető feladata nem változott az elmúlt 66 év során, legfontosabb tevékenységünk a tűz- és káresemények lehetőség szerinti megelőzése, a káresemények felszámolása, szükség esetén segítségkéréssel, a munkálatokban való közreműködéssel. Fontos, a múltban nem mindig rögzített feladatok még; - a tűzoltó hagyományok ápolása, - az utánpótlás megteremtése az ifjúsági és diáktűzoltók bevonásával, - tűzmelegelőzési feladatok végzése, - a tagok szakmai, tűzvédelmi ismereti képzése, -kapcsolattartás a fenntartóval, - a hivatásos tűzoltósággal és más tűzoltó szervezetekkel.

Önkéntes egyesületünknel az alapvető feladatok ellátásában az elmúlt években előrelépés volt tapasztalható. Sok olyan szakmai feladatot sikerült megoldani, melyre joggal lehet büszke egyesületünk ma aktív tagsága, s ezen feladatok megoldása nyomán, kezd éledni a szűkebb és tágabb környezetünk megbecsülése. Ennek egyik ékes tanúbizonysága a hivatásos tűzoltóságtól kapott IFA gépjárműfecskendő, ami biztosítja az egyébként nagyon rossz tűzivíz hálózattal rendelkező településünk aktív tűzvédelmét.

Sikerült elérnünk, hogy ügyeleti rendszerünk segítségével az elmúlt években a káreseményekhez, a riasztástól számítva 10 percen belül kivonuljunk, s megkezdjük a beavatkozást.

A kárelhárítási és kárfelszámolási feladataink közül kiemelkedő az 1999. évi nagy esőzések nyomán előtört udvarok és pincék kiszivattyúzása, mely 5 napi csaknem folyamatos munkát adott, valamint a 2000. és 2001.-es év tűzegége, ahol egy 10 hektáros területen oltottuk el a tüzet a dombóvári hivatásos állománnyal közösen. Ennél az oltásnál több mint 350 órát dolgoztunk a két év alatt. Az elmúlt évek feladatai között említhető több lakástűz, s egy helyi Kft. csibenevelőjének tüze, ahol tízezernél több csibét mentettünk ki az eloltott épület füstös belsőteréből. A 2003-as évben összesen 17 alkalommal kellett tűz és káreseményhez vonulnia tagtársainknak, ahol egyesületünk helytállt gyors segítségnyújtásával.

Az elmúlt két év kiemelkedő feladata volt még civil szervezetünknel a szertár épület garázsainak bővítése, klubhelyiség, vizesblokk kialakítása, mely munkálatokhoz szükséges építőanyagokat pályázatokon nyerte le egyesületünk, s a megvalósult gázfűtés kivételével az építési munkákat egyesületünk tagjai, szabadidejükben készítették el.

Jól szerepeltek csapataink a szakmai felkészülést is segítő tűzoltó versenyeken. Évek óta több dobogós helyezést érünk el a szakmai megmérettetéseken, igaz egyre több csapattal (2003-ban 8 csapattal) veszünk részt e versenyeken.

A tavalyi évben ugyancsak pályázati forrásból sikerült egy saját diáktűzoltó versenyt szerveznünk, amelyhez érdekes játékokat készítettünk, így a versenyt szeretnénk ezentúl évente megrendezni.

Az idei (2004.) évben egyesületünk fontos céljának tűztük, egy járművünk műszaki-mentőszerré történő átalakítását.

A beavatkozásokon szükséges szakfelszereléseink, járműveink állapota (korukhoz képest) kielégítő, folyamatos karbantartással, javítással, pótlással igyekszünk szinten tartani.

Egyesületünk tevékenységét kiemelkedően közhasznú szervezetként végzi az 1997. évi CLVI. törvény, valamint az 1990. évi LXV. törvény 8. §-a alapján.

A technikai adottságokon túl, van egy fontosabb kincsünk; az „emberi oldal”, akik mindennél fontosabbak. Az az 57 felnőtt, 19 ifjúsági és 28 diáktűzoltó tagunk, akik miatt él az egyesületünk, akik önként tenni akarnak a településen élő többi emberért, a biztonságukért.

Müller János

Lovas Egyesület

A kurdi Lovas Egyesület 1995-től Kukor József, Győr Varga András, Szebényi László kurdi, valamint Simon László, Simon Jenő, Fanyar János döbröközi lakosok szervezésében működött, igen kevés taggal. Kukor József 1997 -ben bekövetkezett halála után az egyesület felbomlott.

1997-ben az Önkormányzattal összefogva fele-fele arányban megvásárolták a kurdi rét egy darabját, ahol évente 1 alkalommal a Megyei Bajnokság keretében tartottak két napos megmérettetést. A megye fogathajtói akadályhajtásban, és maraton pályán mérhették össze tudásukat. Azonban a privatizáció során a maraton verseny helye 26 tulajdonos kezébe került, így ezt a számot beszüntették.

2002. tavaszán Győr Varga András, Szebényi László, Takács Sándor, Takács Zsolt, Kurdi István, Horváth Zoltán, Lankó Ferenc, Schüsler József és neje, Schüsler Zoltán, Schüsler Tamás, Nieder István, ifj. Kincsverő Jenő, ifj. Győr Varga András, Stéhli Róbert, Kovács Vilmos és Harmati József közreműködésével alakult újjá az Egyesület. Minden év júliusában rendezik meg az immár egy napos versenyt.

A megmérettetést hosszú szervezési időszak előzi meg, amely során a tagok lekaszálják, rendbeteszik a verseny helyéül szolgáló pályát, sátrakat állítanak fel, szálláshelyeket alakítanak ki, elszállásolják a fogathajtókat és a fogatokat, jegyet és tombolát árulnak.

Az ország több pontjáról érkező résztvevők a hagyományosnak mondható kettesfogathajtó versenyen mérik össze tudásukat, melyet a Tolna Megyei Lovasszövetség vezetője dr. Kiss János főbíró és munkatársa Varga István pályaépítő, pálya főbíró pontoz, míg a nem versenyző helyi tagok a pályán szolgálatot látnak el. A megmérettetés egy állomása a Kukor József Vándor-díj, melyet az adott szám első helyezettje kap és őriz 1 évig, a következő versenyig, ezzel emlékezve az elhunyt alapító tagra.

A nap folyamán a pályára kilátogató érdeklődőket a színvonalasan megszervezett verseny mellett a helyi vendéglátósok étellel-itallal várják, este pedig tombolasorsolásra kerül sor, melynek fődíja egy csikó.

Természetesen az Egyesület tagjai más községekben megrendezett versenyeken is megmérettetik magukat, gyarapítva ezzel tapasztalataikat, tudásukat.

A helyi állattartók hitvallása szerint: ló nélkül élni lehet, de nem érdemes, hiszen nincs is annál szívmengetőbb, amikor a nyári hajnalon a gazda settenkedve megindul az istálló felé – hogy családja álmát ne zavarja -, de lova már ezt a neszezést is meghallja és hangos nyerítéssel üdvözli a számára kedves embert.

Sportkör

A kurdi Sportkör jelenleg a községben működő egyik legnagyobb civil szerveződés. Szinte nincs olyan család, amely valamilyen formában ne kötődne hozzá, hiszen vagy a gyermeke, unokája focizik nálunk, vagy a mérkőzéseinket látogatják és szurkolnak a csapatnak, vagy az általunk szervezett rendezvényeken vesznek részt. A kurdi sportkör történetét megírni a kezdetektől mégsem könnyű.

Egyrészt szerencsés helyzetben vagyok, mert sokaknak nagyon szép élményei vannak ezekről az időkről, másrészt pedig nem túl szerencsés helyzetben, mert az elért eredményeket hitelesen alátámasztani nagyon nehéz.

A kurdi sportkör 1946. október 12-én a Damjanich utca egyik családi házában alakult meg. Az első vezetőség 5 tagú volt. Az első hivatalos mérkőzésre 1947. tavaszán került sor, az akkor Megyei I. osztályban szereplő Hőgyész csapata ellen. Ez egy barátságos mérkőzés volt, és a kurdiak 6-2-es győzelmével zárult. Az első gólt az akkor gimnáziumban tanuló Zádori Tibor fejelte, a kapus a jelenleg is a kurdi sportélet legnagyobb egyénisége Erdélyi János bácsi volt. Ezután 1967-ig nem sok információnk van a sportkörrel, mivel az első általunk is fellelhető újság, a Tolna megyei Népújság, amely ebben az időben rendszeresen csak a Megyei I. osztályú mérkőzésekről számol be.

Akkoriban a falunak nem csak Megyei II. osztályú focicsapata volt, hanem a Dombóvári járási bajnokságban játszó női és férfi kézilabda csapata is. 1967. után a kézilabda csapatok a szép sikereik ellenére is csak néhány évig működtek, a megszűnésük pontos idejéről nincs információ.

A focicsapat a Megyei II. osztály nyugati csoportjában játszott, ahol ellenfeleink Szakály, Újireg, Kocsola, Kéty, Pincehely, Majos, Diósberény, Döbrököz, Mucsfa csapatai voltak.

Eredményeikről keveset tudni, azonban a bajnokság vége előtt néhány mérkőzéssel a felnőtt focisták a 8. helyen, az ifisták a 2. helyen álltak.

Az akkori kurdi pályát a megye legrosszabb pályái közé sorolták. Nemcsak a méreteit kifogásolták, de a pálya talaját is. Ráadásul a pályát gyalogút szelte ketté.

Nemcsak ebben az évben, de még sok éven keresztül a vidéki mérkőzésekre a csapatot a Termelőszövetkezet szállította, de voltak olyan közelebbi mérkőzések ahova biciklivel vagy gyalog mentek a játékosok.

Egészen 1973-ig ebben az osztályban szerepeltünk, majd ezután a járási bajnokság következett 1980-ig. Érdekesség, hogy 1973-ban Csibrák is saját csapatot indított ebben a bajnokságban. '80-tól a most már Körzeti Bajnokságnak átkeresztelt csoportban játszottunk. Ugyanazok a csapatok voltak az ellenfeleink, csak a bajnokság nevét változtatták meg. 1983-ig felnőtt és ifi csapat is, 1984-ben csak ifi csapat, a következő évtől 1988-ig csak a felnőtt csapat szerepelt a bajnokságban. 1989-ben megszűnt az egyesület. 1995-ben Erdélyi János bácsi vezetésével újra szerveződött a kurdi sportkör és fokozatosan jött fel a focicsapat.

Év	1995.	1996.	1997.	1998.
Helyezés	15.	11.	6.	2.

1999-ben a most már Megyei III. osztályban indultunk, de visszaléptünk és a következő évben megint nem volt bajnoki mérkőzés Kurdon.

2001-ben ismét felkerült a csapat neve a bajnoki tabellára, ekkor még 13-ak lettünk, de a következő évben már a 3-ak. 2003-tól újra van ifi csapatunk és ez az év megint szép sikereket hozott mindkét gárda számára.

Ezek mellett nagyon fontosnak tartjuk a fiatalabb korosztállyal való törődést és az ő sportolásukat is. Éppen ezért az általános iskola 4-8. osztályosaiból korosztályos csapatok alakultak, akiknek eddig Erdélyi János bácsi, majd Landek Imre vezetésével edzéseket tartunk. Ezek a gyerekek is már szép sikerekkel büszkélkedhetnek.

Nagy örömünkre a kurdi sportéletet az önszerveződések is jellemzik, hiszen egyéni kezdeményezésből nőtte ki magát, hogy most már heti rendszerességgel aerobikozhatnak a sportolni vágyó lányok, asszonyok. A kurdi focisurkolók és az öregfiúk is saját csapattal rendelkeznek, valamint TXT-2000 néven fiataljaink a dombóvári kispályás bajnokságon érnek el szép eredményeket.

A kurdi Sportkört az elmúlt években és jelenleg is nagyon sokan és sokféleképpen támogatják, legyen az anyagi támogatás vagy éppen társadalmi munka.

Éppen ezért ragadunk meg minden alkalmat, hogy megköszönjük a segítséget, hiszen támogatások nélkül Sportkör sem lenne.

Czink Zsolt

Nyugdíjas Club

Az 1990-es évek közepén egy Kurdon letelepedett nyugdíjas Balogh István elhatározta, hogy megpróbálja összefogni a munkábn megfáradt idős, nyugdíjas embereket egy olyan közösségbe, amely megszépíti, változatossá teszi a tagok

mindennapjait. Ennek megvalósítása érdekében személyesen meglátogatta a község több mint 400 nyugdíjasát. Kitartásának köszönhetően 1996. március 1-én 168 fővel megalakult a Kurdi Nyugdíjas Klub Balogh István elnök, Gombik Ferenc elnök helyettes, Rédei Kornélné gazdasági vezető irányításával.

A tagság minden hónap utolsó hétfőjén tartja összejöveteleit, kezdetben a Művelődési Házban, ma már az iskola napköztiotthonos ebédlőjében.

1997. november 12-én Rédei Kornélné énektanár vezetésével megalakult a tagok sorából az Őszirózsa évre keresztelt énekkar, amely nagy sikerrel szerepel nemcsak a község rendezvényein (iskolai gálaműsor, községi falunap), de kaptak már meghívást a környékbeli községekből is. Az elkövetkező években Csedő István kántor, majd az Önkormányzat finanszírozásában Balaskó János ének-zene tanár vette át az énekkar vezetését, aki új énekszámokat tanított be.

2002-ben került sor elnökváltásra, amikor a családi okokból Kaposvárra költözött Balogh Istvánt, a tagtársak kérésére Gombik Ferenc és Sági István elnökhelyettesek váltották az elnöki teendők ellátásában. Balogh Istvánnak lelkes, odaadó, önzetlen munkáságának, fáradhatatlan, örökmozgó tevékenységének megköszönése képpen pecsétgyűrűt ajándékoztak a búcsúzó tagok, aki a Nyugdíjas Indulót hagyta emlékül barátainak.

Már megalakulásuk évében számos rendezvényen és kiránduláson vettek részt a többségében nőkből álló szervezet. Így jutottak el Szentendrére, Visegrádra, Győrbe városlátogatásra, Siklósra, Harkányfürdőre és Máriagyűdre gyógyfürdőzésre. Meglátogatták a pannonhalmi apátságot, Esztergom nevezetességeit. De jártak színházi előadáson is, a tagság nagy meglepedésére megtekintették a Pécsi Nemzeti Színházban Kálmán Imre „Cirkusz hercegnője” című operettjét. Többször ellátogattak már a dombóvári Nosztalgia Klub előadására is.

A helyben töltött összejöveteleken a szokásokhoz híven terített asztal mellett beszélnek meg ügyes-bajos dolgaikat, javaslatokat tesznek a következő kirándulások uticéljára. Évente rendszeresen tartanak farsangi ünnepséget, ahol frissen sült fánkot szolgálnak fel. Március hónapban a Nemzetközi Nőnap alkalmából virággal és zenével köszöntik nő tagjaikat, a nyári hónapokban a tamási és a gunarasi gyógyfürdőben regenerálódnak és az év zárásaként karácsonyi ünnepség keretében emlékeznek meg a kis Jézus születéséről, karácsonyi énekeket hallgatnak és megajándékozzák a mindig segítőkész konyhai dolgozókat.

A szórakozáson, kikapcsolódáson túl a tagok jó kapcsolatot alakítottak ki a Vöröskereszt helyi szervezetével is.

Támogatják a község civil szervezeteit, pl: a Kertbarátok Körét, az Iskoláért, Gyermekéért Alapítvány, valamint az egyházat, de gyűjtést szerveztek a lengyel és a tiszai árvízkárosultak megsegítésére is.

Sági István

Közlekedés

Kapos-híd

Először is le kell szögeznünk, hogy a Kapos mentét követő berek, vagyis természetes növényvel borított síkság, a „bozót”, egész hosszanti terjedelmében a kurdi falu és a keleti oldalon fekvő „Szőlőhegy” között a legkeskenyebb: mindössze alig 50-100 méternyi távolságra van egymástól a két valaha nagyjából egyforma nagyságú falurész. Az kétségtelen, hogy a termőföldek birtoklása tekintetében a falu felőli rész volt a gazdagabb.

A kurdi Kapos-híd már az 1879-ben állhatott, legalábbis építéséről ez időben sehol sem tettek említést. Az viszont köztudott, hogy a kaposi bozót akkora volt, hogyha a betyárok belevetették magukat Kurdnál, Simontornya előtt ki sem jöttek belőle a lopott lovakkal, a zsandárok bottal üthették a nyomukat. A Szentkúti völgy előtti kaposparti kaszáló akkoriban, még az ő gyerekkorában olyan nedves volt, hogy az ökrös fogatokkal csak a parton levő út végéig mentek, itt egy-egy pár ökröt négyesivel összefogtak egy erre a célra készített nagy szánkóba, hogy a boglyába száradt szénát a rétről az útig kihúzzák, hogy szekerekre átrakva hazaszállíthassák.

A szekerek a rét sarában elsüllyedtek volna. Ekkor tehát a Kapos-hídnak már állnia kellett. Sőt már annak előtte is kellett lennie valamiféle időszakos átkelő alkalmatosságnak, mert nem valószínű, hogy a Högyész és Lengyel felől érkező átmenőforgalomról lemondtak volna, és különben is hogyan művelték volna a Szőlőhegyet.

Ezt az állandó hidat aztán 1944. december 2-án hajnalban 7 kerékpáros magyar hidász katona német parancsra felrobbantotta, megrongálva ezzel nemcsak Schüslerék közelben lévő házát. A Kapinya-boltnak felszaladt redőnyei mögött betörték a kirakatok, a Községháza tetejéről lerepültek a cserepek és sok helyen betörték az ablakok, még a Hunyadi utcában is. A 120 kiló robbanóanyagot ketté törte a hidat, melynek darabjai a nem túlságosan mély vízbe estek. A rövidebb darab a szőlőhegyi oldalra jutott, a falu felőli nagyobb darab csak belebillent a vízbe.

Ennek megmaradt pilléreire és vízbe lógó maradványaira egy orosz repülő kapitány vezényletével a falu népe az első robotban a beállításra váró villanypóznákból egy három évig szolgáló ideiglenes hidat készített két talpfányi szélességben, melyre azon nyomban kitették a „Teherbírás 6 tonna” táblát, ennek ellenére T34-esek is vígan használták. Igaz, hogy a 30 tonnányi súly alatt a híd egy kissé meg is hajlott.

Három év múlva, a németek kitelepítése után kezdtek hozzá vagy 30 méternyire északra egy új szakszerűen elkészített cölöphíd leveréséhez, amihez főképpen Baranya megyei svábok húzták a bikákat egész napos vidám és obszcén énekszóval. Őket „csak” házaikból és falujukból telepítették ki. A legszalonképebb szövegű ütemesen csengő nóták így szóltak:

„Leesett a falióra /Későn esett / az anyósra.

Mondtam mindig:/ Késtél óra, későn estél/az anyósra.

Húzd meg jól,/ Verd be jól!

Mennél jobban fölemeled / Annál jobban belevered. Húzd meg jól! / Verd be jól!

Ha diáklány sietett át a hídon, a nóta így szólt:

„ A kisasszony lába köze / Többet ér mint / Tolna megye.

Húzd meg jól / Verd be jól! ...

Természetesen volt külön szövegű nóta öregasszony, menyecske, pap, rendőr, cigányasszony hídon való áthaladása tiszteletére.

Mi, gyerekek persze kívülről fújtuk mindet, s talán még ma sem felejtettük el.

Ezen a hídon, mikor elkészült, a szalagot Kovács Pista bíró felesége, Terus néni vágta át. Ő volt a „hídanya”. Külön új, fekete, virágos kalapot vett erre az alkalomra.

Jó három-négy évig szolgált ez a híd is, míg a megnövekedett forgalomtól olyan rozoga nem lett, hogy a naponta erre közlekedő „naki” autóbusz oda-vissza megállt előtte, az utasok gyalogosan mentek át rajta, a busz csak utána követhette őket.

Az új betonhidat aztán megint a régi helyén kezdték el építeni a régi pillérek, ugyancsak ideiglenes jelleggel, életkorát 10 évre tervezve. Ennek építését falunk lakója, Máté Jóska útkapró vezette. S bár azóta sem loptak el annyi cementet a faluban, a híd mégis tovább bírta az előirányzott tíz évnél. Igaz, többszöri javítással.

A hatvanas években építették aztán a mai helyén az életünkben látott ötödik hidat, mely remélhetőleg az első tartósságán is túltesz.

Vasút

Az első magyarországi vasútvonal 1846-ban nyílt meg Buda és Vác között. Az elkövetkező években a vasúthálózat folyamatosan és lendületesen fejlődött. A Kurdot is érintő Budapest-Pécs közötti vonal megépítésére 1881-ben kapott engedélyt a Budapest-Pécsi Vasúttársaság. A vasútvonalat eredetileg a Duna jobb partján akarták megépíteni, ez azonban hamarosan módosult. Az első szakasz a Budapest-Kelenföldi pályaudvaráról indult, és innét vezetett Kurdon keresztül Dombóvárra ahol csatlakozott a már korábban elkészült Duna-Dráva Vasúttársaság Dombóvár-Zákány vonalához, konkurenciát teremtve a Déli-Vasútnak. A második rész pedig Szentlőrincen kapcsolódott a már működő Pécs-Barcsi vasúthoz, annak pályáját használva.

A vasutat végül is gyors építést követően 1882. november 16-án nyitották meg. A hosszú vonalon eleinte személy és teherforgalmat egyaránt lebonyolító vegyesvonatok közlekedtek, már akkor is hosszúnak számító menetidővel, emiatt kihasználtsága alacsony volt. Ez a rendszer akkor változott meg, amikor a vonalat 1889-ben államosították, így Kurd is a Magyar Királyi Államvasutak állomása lett.

„A századforduló táján olyan eseménynek számított a Buda-Pest-Fiumai gyorsvonat első útja falunk állomásán keresztül, hogy egy vasárnap a plébános a szószékről kihirdette: „ Kedves Híveim! Jövő vasárnap egy órával korábban

kezdődik az istentisztelet, hogy annak végeztével mindannyian együttesen levonulhassunk a vasútállomásra, hogy tanúi lehessenek, amint az első gyorsvonat átrobog községünkön.”

Ettől kezdve a fejlődés folyamatossá vált. A vonalat többször korszerűsítették, a vonalvezetést módosították, főleg a kis sugarú pályáívek megszüntetése céljából. Kurd vasútállomáson először a két világháború között SIEMENS majd a 80-as évek elején Dominó 55 biztosító berendezés kerül üzembe helyezésre. Az először természetesen gőzmozdonnyal közlekedő vonatok közlekedésre. Az 1960-as évek végén jelentek meg a dízel, majd az 1984. december 1-én elkészült villamosítást követően a villamos mozdonyok. 1994-ben az INTER-City forgalom megindulásakor a sebességet 120 km/óra-ra növelték. Kurd állomáson hosszabb ideig pályafenntartási raktár is működött, ezt azonban a 90-es évek végén megszüntették. A pályafenntartási raktár hosszú ideig több kurdi lakosnak is munkát, megélhetést biztosított.

Kurdhoz kapcsolódó szomorú vasúti emlék az 1969-ben az állomás közelében bekövetkezett baleset. 1969. augusztus 1-én Kurd állomás után az 1420/21 szelvényben a 92 km/óra sebességgel haladó Adriatica nemzetközi gyorsvonat több kocsija kisiklott. A vonat két M40 sorozatú mozdonnyal és 16 kocsival közlekedett, amelyből a 8., 10., 11.-nek besorozott hálókocsi és a 12., 13.-nak besorozott személykocsik kisiklottak és oldalukra dőltek, a 14. és 15. kocsi pedig kisiklott. A szerencsétlenségnek négy súlyos, és kilenc könnyebb sérültje volt. A balesetet jármű és pályahibák együttes hatása okozta.

A vasút a kurdi emberek életében ma is fontos szerepet játszik. Nem csak a nagyobb települések könnyebb, gyorsabb elérhetőségét teszi lehetővé, hanem a mai napig is nagyon sok embernek biztosít megélhetést.

Kovács Attila
mozdonyvezető

Az I. világháború kurdi hősi halottainak névsora

Jónás Mihály	Kremó Ferenc
Sass József	Matusek György
Gründner István	Szabó Mihály
Tóth Mihály	Haumann János
Klambauer Márton	Gondos Imre
Haumann György	Locher György
Doszpod György	Tóth /Bajer/ Antal
Reiser Ferenc (kovács)	Doszpod István
Gründner Péter	Dobler István
Bea János	Müller József
Busch János	Weisz Ádám
Neuberger Gábor	Michl Márton
Erb János	Mézmer Péter
Kuhl Pál	Schüszler Mátyás
Fuchsberger Antal	Kuhl Mátyás
Schüszler János	Maronics István
Kilwinger Péter	Frickert István
Schmidt József	Teierling Mátyás
Pech Antal	Kapinya János
Trendl Ferenc	Kaszonics József
Fodor Kiss József	Bergmeister János
Klambauer Ádám	Gubinszki József
Oszbach Pál	Fuchsberger Simon
Blum György	Guttman József
Reitzi János	Blum Károly
Hosszú István	Takács János
Schlichtherle János	Pócz János
Stefan Ádám	

Összesen 55 fő, ebből 40 német és 15 magyar. Ezek a nevek márványba vésve olvashatók a templom bejáratában, a torony alatt.

***Azon kurdi lakosokról kik hősi halált haltak a II. világháború során
(1939-től 1945-ig)***

1.	Müller István	1921-1945	
2.	Stefán János	1922-1944	Klein Teréz
3.	Neiberger János	1922-1944	Rau Erzséber
4.	Sziebert György	1922-1945	Staud Terézia
5.	Schmidt Antal	1921-1942	Mézmer Éva
6.	Hellinger Mátyás	1921-1944	Schäfer Katalin
7.	Todt János	1909-1942	Müller Erzsébet
8.	Klambauer János	1915-1945	Hilbert Erzsébet
9.	Bea Márton	1914-1944	
10.	Gänzler Antal	1914-1942	Rozália
11.	ifj. Löffler György	1922-1944	Löffler Anna
12.	vitész Láng György	1916-1944	Vonyó
13.	Kuhl János	1921-1945	Votter Barbara
14.	Scheffer Márton	1909-1945	Klein Erzsébet
15.	Lengyel Ferenc	1925-1944	Dorn Margit
16.	Weiland János	1906-1945	
17.	Strigenz Márton	1921-1945	Bérdi Katalin
18.	Keller Ferenc	1921-1945	Reitzi Katalin
19.	Reitzi József	1921-1945	Both Erzsébet
20.	Jehn József	1922-1945	Müller Margit
21.	Isztl János	1926-1945	Schlichtherle Katalin
22.	Gründner István	1915-1944	Reitzi Anna
23.	Müller József	1907-1944	Apazeller Klára
24.	Kremó Ferenc	1905-1945	Bazsonyi Erzsébet
25.	Gondos János	1919-1945	
26.	Mihály Gábor		
27.	Törő József	1908-1944	
28.	Kaszonics József	-1942	
29.	Gelencsér Mihály	1906-1943	Makkos Rozália
30.	Takács János	1901-1940	Farkas
31.	Reitzi György	1924-1944	

Azon kurdi lakosokról, akik hadifogságban ill. onnan hazatérve, az ott szerzett betegségben hunytak el

1.	Herbszt János	1906-1946	Müller Erzsébet
2.	Spiel György	1904-1945	Wéber Éva
3.	Gálos Mihály	1911-1945	Kiefer Éva
4.	Klambauer Ferenc	1911-1945	Tóth Anna
5.	Schmidt Antal	1907-1942	Feld Éva
6.	Schüszler József	1922-1942	Herbszt Klára
7.	Égli János	1908-1946	